อนุสรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิง เหรียญ ปริมาณสินสมรรถ

ณ เมรุ วัดธาตุทอง

วันเสาร์ ที่ 11 ธันวาคม 2514

อนุสรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิง เหรียญ ปริมาณสินสมรรถ

ณ เมรุ วัดธาตุทอง

วันเสาร์ ที่ 11 ธันวาคม 2514

เจ้าภาพขอขอบพระคุณอย่างสูง

แด่ท่านที่ได้ให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ

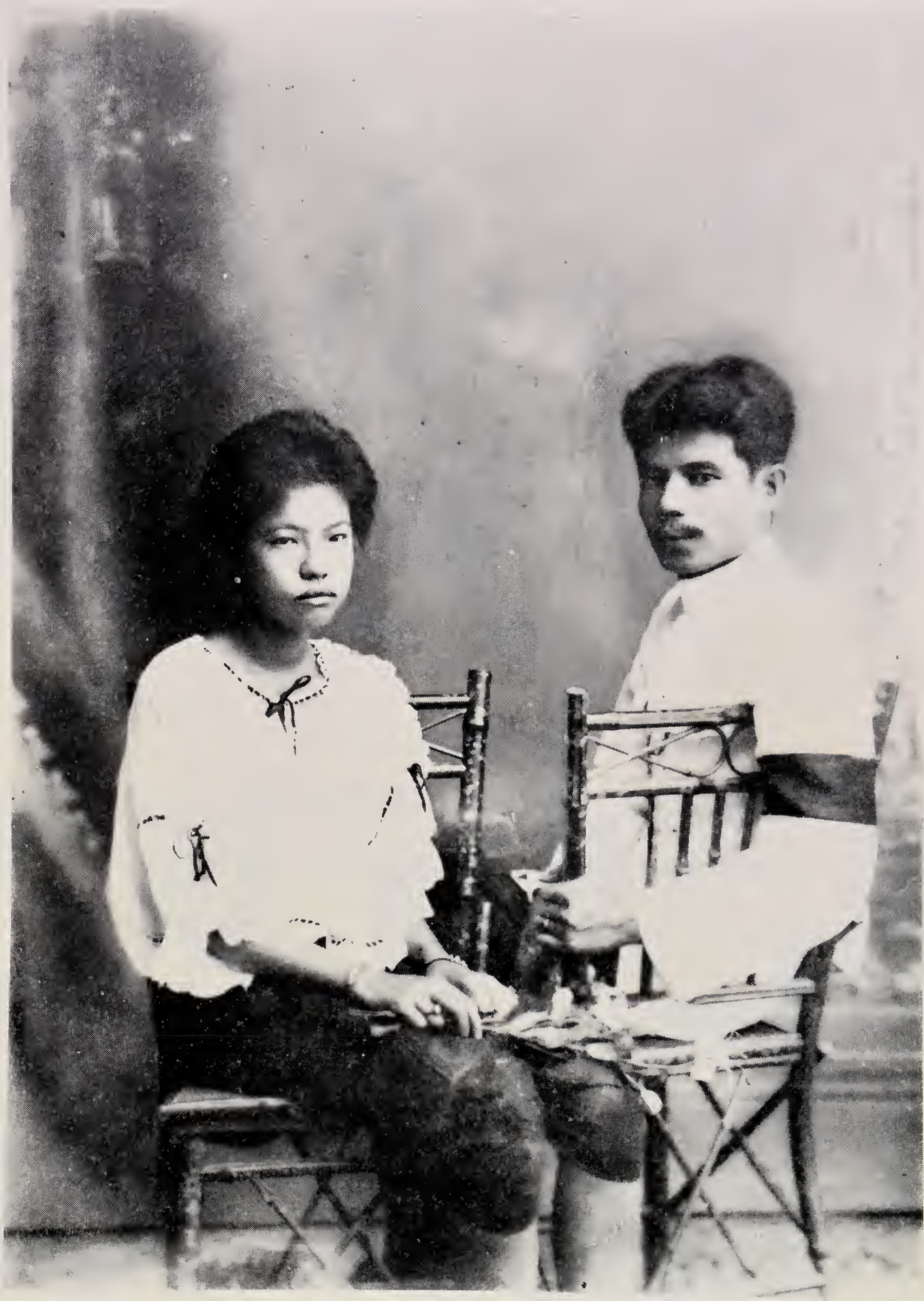
คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง หรือไม่เรียบร้อยประการใด

ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

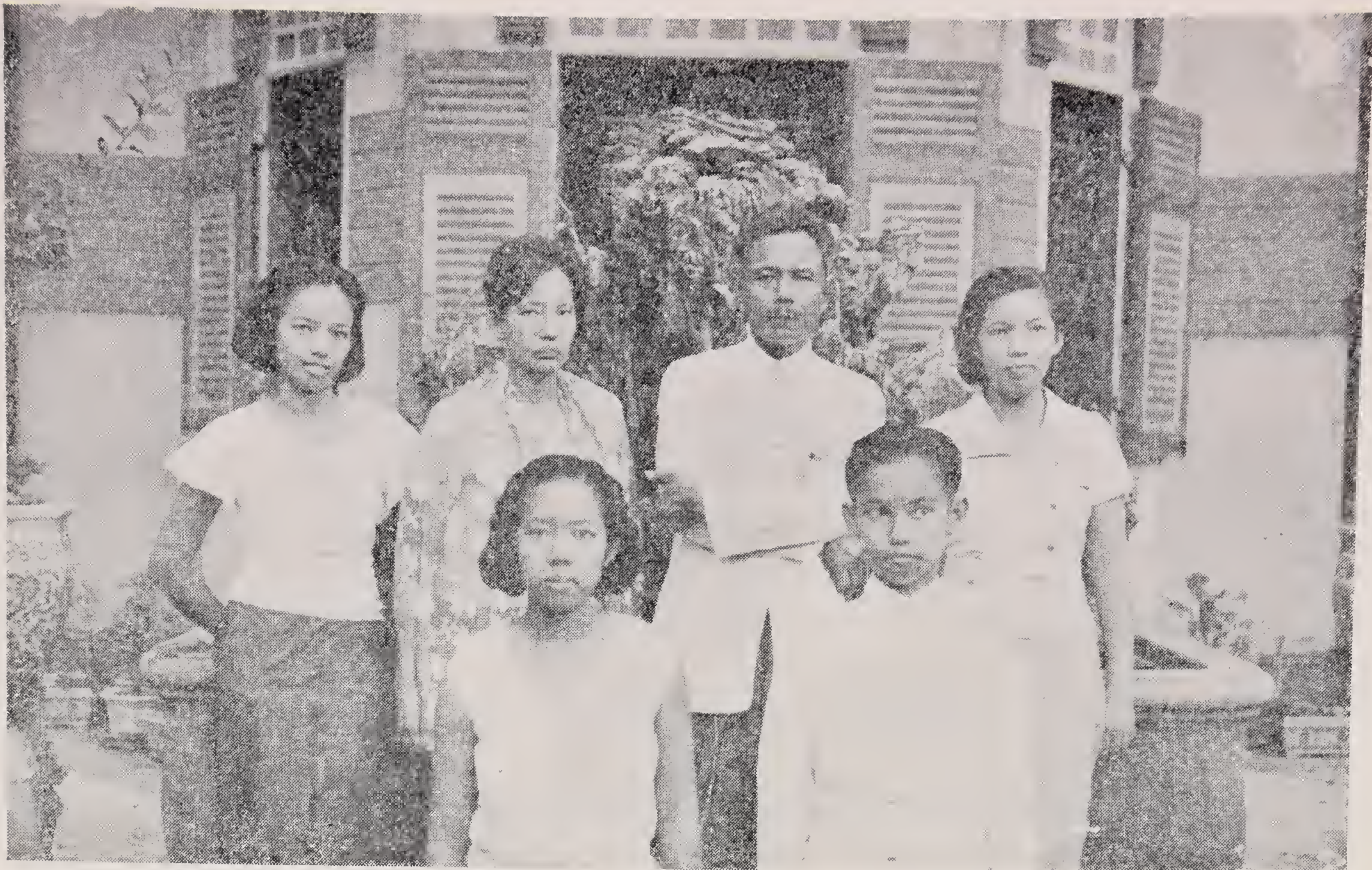

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

ถ่ายกับพระยาปริมาณสินสมรรถ

พ.ศ. ๒๔๕๑

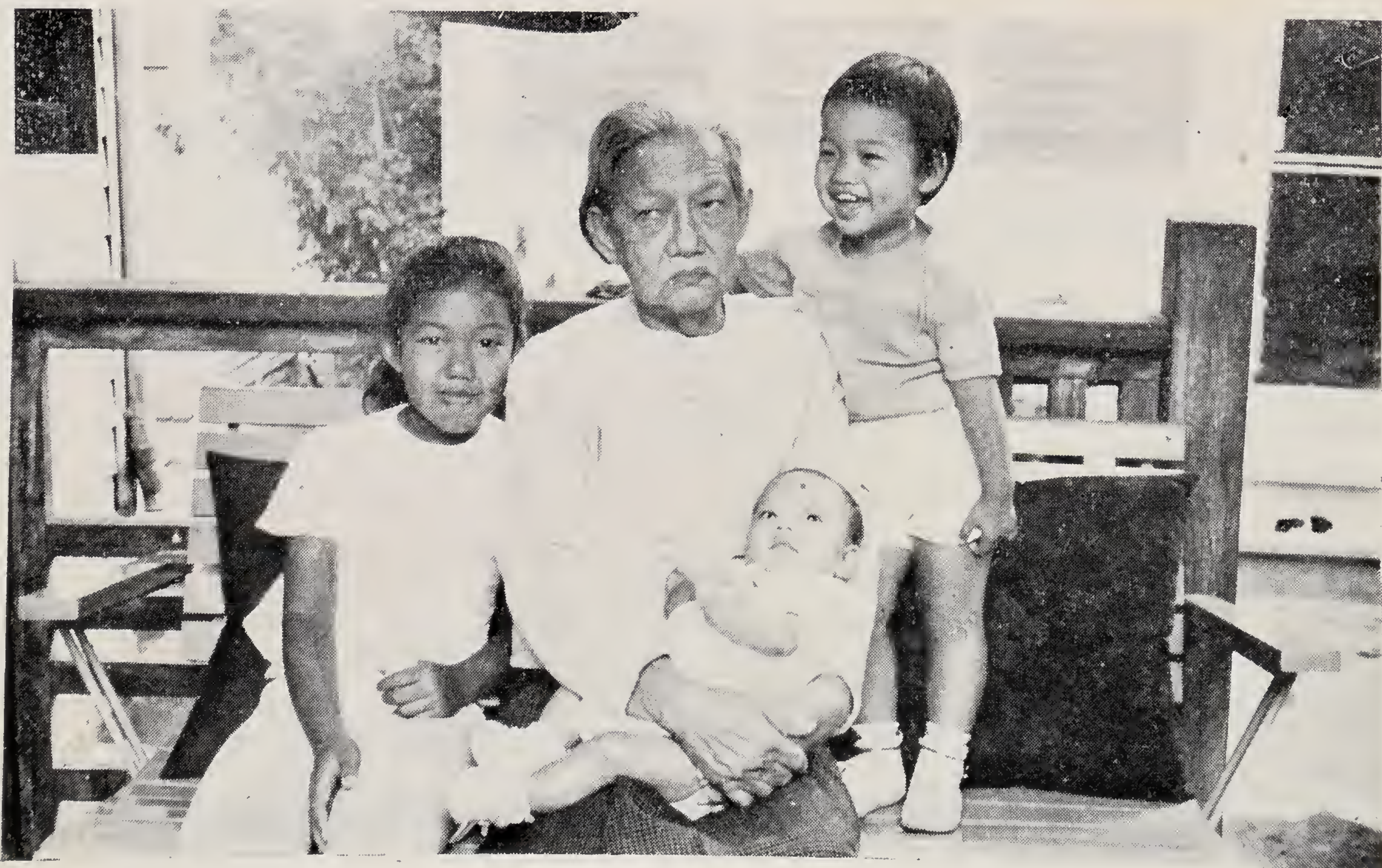

พระยาปริมาณสินสมรรถ และคุณหญิงเหรียญ

นางจำลอง อรรถโกวิท
นางจำรูญ ตุลยานนท์

นางจำเรียง นุตพันธุ์
นายบี่ติ โชติคาลิกร

ถ่ายที่บ้านบางขุนพรหม พ.ศ. ๒๔๗๙

ภาพล่าสุด ถ่ายกับเหลน ๆ

ด.ญ. ภูมิใจ ศุกระจันทร์ ด.ญ. อาทรทิพย์ ตุลยานนท์ ด.ช. มติ นิติพน

ธันวาคม ๒๕๑๒

ประวัติ

คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ

คุณแม่เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๙ ตรงกับวันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ จุลศักราช ๑๒๔๘ เวลา ๑.๓๐ น. (๗ ทุ่มครึ่ง เวลาเดิม) ณ บ้านสำเพ็ง เป็นธิดาคนที่ ๘ ในจำนวนบุตรธิดา ๙ คน ของนายซุ่ยฮวด และ นางกิมบุ๋น คุณแม่เป็นลูกฝาแฝดกับนายเต็งเปี๋ยน (อ่องแสงคุณ) โดยเกิดหลังนายเต็งเปี๋ยน ประมาณ ๓ ชั่วโมง ซึ่งนามสกุลอ่องแสงคุณนี้ สมเด็จกรมหลวงวชิรญาณวโรรส (ยศขณะนั้น) ซึ่งต่อมาในที่สุดเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นผู้ทรงประทานเมื่อนายเต็งเปี๋ยนเข้าอุปสมบท ส่วนสายทางมารดาคือนางกิมบุ๋น เป็นสายทางสกุลมีเดช

คุณแม่สมรสกับคุณพ่อเมื่อครั้งคุณพ่อเป็นขุนพิศาลหิรัญกิจ ประมาณเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ และยังคงอยู่ที่บ้านสำเพ็ง และอีกประมาณ ๓ ปีต่อมาจึงได้ย้ายมาปลูกสร้างบ้านใหม่ที่ตำบลบางขุนพรหม ถนนจักรพงษ์ ติดกับวัดอินทรวิหาร และขุนพิศาลหิรัญกิจได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงพิศาลหิรัญกิจ พระศักดิ์ธนราช และพระยาปริมาณสินสมรรถในที่สุด คุณแม่มีบุตรธิดารวม ๕ คน คือ

๑. นางจำลอง อรรถโกวิท

๒. นางจำเลียง นุตพันธุ์

๓. นางจำรูญ ตุลยานนท์

๔. นายปิติ โชติศาลิกร

๕. ด.ญ. จารุณี โชติศาลิกร (ถึงแก่กรรมเมื่อเด็ก)

ชีวิตสมรสของคุณแม่และคุณพ่อเป็นชีวิตที่ราบรื่น ซึ่งบรรดาญาติมิตรถือว่าเป็นมงมลที่ดี ท่านต้องรับหน้าที่เป็นเถ้าแก่บ้าง ปูที่นอนในพิธีสมรสให้แก่ลูกหลานในวงศาคณาญาติอยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นมงคลและตัวอย่างที่ดีแก่คู่สมรส และในชีวิตครอบครัวท่านก็เป็นที่รักของบุตรหลาน และเป็นที่นับถือทั่วไป เพราะท่านเป็นญาติผู้ใหญ่ที่มีอายุยืนนาน คุณพ่อถึงแก่กรรมเมื่อท่านอายุ ๘๙ ปี ก่อนคุณแม่ ๗ ปี และคุณแม่ถึงแก่กรรมเมื่อท่านอายุได้ ๘๔ ปี

คุณแม่เป็นที่เคารพรักของลูก ๆ ทุกคน ท่านปกครองลูกด้วยความเข้าใจอันดี คุณแม่เป็นคนมีระเบียบ จะทำสิ่งใดท่านจะต้องกำหนดงานล่วงหน้า เตรียมการอย่างพรักพร้อม ซึ่งเป็นการสร้างนิสัยให้แก่ลูก ๆ ที่จะได้เรียนรู้ปฏิบัติตามโดยปริยาย

ในด้านการกุศลและพุทธศาสนา คุณแม่เป็นพุทธศานิกชนที่สนใจและให้ความสนับสนุนในพระบวรพุทธศาสนาตลอดมา และประกอบกับบ้านบางขุนพรหมอยู่ติดกับวัดอินทรวิหาร ท่านจะต้องทำบุญเลี้ยงพระตามกาลสมัย และเกือบทุกปีที่ท่านจะต้องบวชสามเณรในวัดให้เป็นพระภิกษุ เมื่อมีสามเณรองค์ใดถึงอายุบวชเป็นพระภิกษุได้ นอกจากนั้นก็ปรากฏว่าเมื่อย้ายบ้านมาอยู่บางขุนพรหมใหม่ ๆ นั้น วัดอินทรวิหาร บางขุนพรหม หลวงพ่อโตยังสร้างไว้เพียงพระนาภี (ท้อง) เท่านั้น ด้านหลังสร้างเป็นพระพุทธบาทมีบันไดขึ้นเพื่อยนองค์พระที่จะสร้างสูงขึ้นไปในภายหน้า และต่อมาพระครูอินทรสมาจาร (ปัจจุบันเป็นเจ้าคุณพระอินทรสมาจาร) ได้เป็นเจ้าอาวาสต่อมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ จนปัจจุบัน ทั้งคุณพ่อและคุณแม่ก็รับการจัดงานประจำปีของวัดอินทรวิหารติดต่อกันมาหลายปี ทั้งนี้เพื่อรวบรวมเงินไว้ทำการสร้างและปฏิสังขรณ์องค์หลวงพ่อโต ทุกปีคุณแม่จะต้องเหน็ดเหนื่อยจากงานประจำปีนี้ และผลบุญเป็นกุศลส่งให้ท่านทั้งสองมีอายุยืนนานสืบมา การช่วยเหลือจัดงานต้องห่างเหินไป เมื่อได้ย้ายบ้านจากบางขุนพรหมมาอยู่บ้านประตูน้ำระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

สุขภาพของคุณแม่ในวัยก่อนอายุ ๕๐ ปี ท่านมีโรคปวดศีรษะเป็นประจำ และเมื่ออายุ ๕๒ ปี เข้ารับการผ่าตัดเนื้องอกในมดลูก หลังจากการผ่าตัดท่านสบายดีขึ้นมาก ในระยะบั้นปลายท่านมีโรคความดันโลหิตสูง แต่ก็ได้รับการรับการรักษาและบำรุงร่างกายอย่างดีตลอด

มา เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๓ ได้เข้าโรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากแพทย์ตรวจพบว่าเป็นมะเร็งที่ต่อมทอนซิลแต่เป็นระยะเริ่มแรก ได้รับการฉายรังสีโคบอลต์ ผลปรากฏว่ามะเร็งนั้นหายไป เพราะทุกเดือนต่อมาได้ไปให้แพทย์ตรวจเป็นประจำ และแพทย์ลงความเห็นว่าอาการของโรคไม่ปรากฏอีก ทั้งนี้เป็นข้อพิสูจน์ว่ามะเร็งนั้นหากได้รับการรักษาเสียแต่ในระยะเริ่มแรกก็มีทางที่จะหายได้ คุณแม่ไม่วิตกทุกข์ร้อนในเรื่องรักษาโรคนี้แต่อย่างใด คงเข้ารับการรักษาอย่างสมัครใจด้วยกำลังใจดียิ่ง

ในเดือนมิถุนายน ๒๕๑๔ คุณแม่มีอาการปวดท้อง ท้องอืด แน่นท้อง ก็ได้รับการตรวจรักษาจนทุเลา แต่ในวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๑๔ มีอาการปวดท้องอย่างรุนแรงจึงได้นำส่งโรงพยาบาล แพทย์ลงความเห็นว่าไส้ติ่งอักเสบต้องได้รับการผ่าตัด และเมื่อทำการผ่าตัดแล้วปรากฏว่ามีก้อนนิ่วในถุงน้ำดี จึงต้องตัดถุงน้ำดีออกด้วย หลังจากการผ่าตัดคืนที่สองความดันโลหิตได้ลดลงอย่างฉับพลันสุดที่จะเยียวยาได้ คุณแม่จึงได้จากไปอย่างสงบเมื่อเวลา ๒๔.๓๐ น. ของวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๔ รวมอายุคุณแม่ได้ ๘๔ ปี ๔ เดือน ๔ วัน

ขออำนาจบุญกุศลที่คุณแม่ได้บำเพ็ญไว้ด้วยดี จงเป็นธรรมประทีปนำมรรคาให้คุณแม่ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และสิงสถิตอยู่บนสรวงสวรรค์ ประสบแต่ความผาสุขชั่วนิรันดร์ เทอญ.

จากลูกของคุณแม่

อาลัย คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ

ผู้มีพระคุณเสมือน แม่บังเกิดเกล้า

บันทึก ของ นายจรุง ตุลยานนท์

ขณะนั้น เป็นวันปลายเดือนมิถุนายน ๒๕๑๔ ระหว่างที่ผมอยู่ในประเทศออสเตรเลีย ได้รับจดหมายจากบุตรสาวของผม คือ นางสาวจิราภรณ์ ตุลยานนท์ เขียนไปถึงผมที่ The Australian Adminnistrative Staff College, (AASC) ส่งข่าวให้ทราบตามปกติว่า "คุณยาย (คือคุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ) ไม่สบาย พี่หมอ (คือศาสตราจารย์นายแพทย์ ธระ สุขวัจน์) ได้มาตรวจอาการแล้วแนะนำให้ส่งโรงพยาบาล เข้าใจว่าจะไม่เป็นอะไรมาก ไม่ช้าก็คงจะหาย" ผมได้รับจดหมายนั้นก็ไม่รู้สึกเฉลียวใจอย่างไร เพราะผมเพิ่งออกเดินทางจากบ้านที่กรุงเทพ ฯ มาเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๔ นี้เอง ก่อนเดินทางในตอนเย็นวันนั้นก็ได้ไปกราบลาท่านอย่างเช่นทุก ๆ ครั้งที่ผมจะต้องเดินทางไกลไปต่างประเทศ ท่านก็ได้กรุณาให้ศีลให้พรอย่างเคย คือ "ให้เดินทางไปและกลับโดยสวัสดิภาพและได้รับความสำเร็จ" คล้าย ๆ กับทุกครั้งที่ผมเคยไป ทั้งมิได้สะกิดใจที่ท่านปรารภเปรย ๆ เพิ่มขึ้นว่า "ผู้ชายในบ้านต้องขาดไปเสียอีกคนหนึ่งแล้ว ถ้าอยู่ก็คงจะได้เห็นหน้ากัน" อันท่านไม่เคยกล่าวคำนี้มาก่อน

หลังจากเดินทางถึงประเทศออสเตรเลียในระยะต้น ๆ ก็มีภาระกิจต้องเดินทางอยู่เรื่อย ๆ อยู่ที่ซิดนีย์ ๒ วัน ไปอยู่แคนเบอร์ร่า ๑ วัน แล้วจึงมาอยู่ที่ เมลเบอร์นนานหน่อย คือ ๑๒ วัน ต้องไปดูงานทุกวัน เว้นวันเสาร์วันอาทิตย์ พออาทิตย์แรกที่เข้า Advanced Course, ๑๐ อาทิตย์ ที่ AASC. ก็มารับการอบรม ทำซินดิเกท กินอยู่หลับนอนร่วมกับคณะอีก ๕๑ คน ที่ Mt. Eliza, Victoria ผมก็ไม่ระแวงสงสัยเลยว่าจะได้รับข่าวร้าย คือมรณกรรมของคุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ ซึ่งได้ติดตามไปในเวลาอีก ๒ อาทิตย์ต่อมา ความ

จริงผมทราบดีว่า "คุณอาว์ผู้หญิง" (คือเป็นสรรพนามที่ผมเรียกคุณหญิงเหรียญ ปริมาณสิน-สมรรถ ซึ่งท่านเป็นมารดาบังเกิดเกล้าของ จำรูญ ตุลยานนท์ ภรรยาของผม ทั้งนี้โดยความเคยชินที่ผมเคยเรียกท่านเช่นนั้นมาแต่ดั้งเดิมก่อนที่เราทั้งสองแต่งงานกัน บิดามารดาของทั้ง ๒ ฝ่ายรู้จักชอบพอ ไปมาหาสู่กันมาก่อน ผมเคยเรียกท่านว่า "คุณอาว์ผู้หญิง" ก็เรียกเช่นนั้นตลอดมาเป็นการติดปาก แม้หลังจากที่เราทั้งสองแต่งงานกันแล้ว จนมีลูก มีหลานผมก็ไม่เคยเรียกท่านว่า "คุณแม่") มีอายุถึง ๘๕ ปีแล้ว ความชราภาพทำให้ต้องเข้า ๆ ออก ๆ โรงพยาบาลหลายครั้งหลายหนเต็มที จนเกือบจะเป็นภาวะปกติธรรมดา เมื่อทราบว่าท่านต้องกลับเข้าโรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ผมจะรู้สึกเป็นห่วง แต่ก็คิดว่าจะไม่เป็นอะไรมาก ดังที่บุตรสาวของผมได้ส่งข่าวไปให้ทราบในครั้งแรก

จะโดยเหตุใดก็ไม่ทราบ จดหมายที่ผมเคยได้รับจากทางบ้าน ได้ขาดหายไปถึง ๒ อาทิตย์ พอผมเขียนถามไป จึงได้รับจดหมายตอบจากภรรยาของผมทันที เป็นทำนองตำหนิว่า "อะไร ไม่รู้หรือว่าคุณแม่ ได้เสีย เสียแล้ว จิราภรณ์เขาเขียนมาบอกถึง ๒ ฉบับ ไม่ได้รับหรืออย่างไร นี่กำลังจะไปทำบุญ ๗ วันที่วัดธาตุทอง ไม่ทราบว่าจะไปได้หรือไม่ เพราะต้องเลี้ยงเด็ก (คือเด็กหญิงอาทรทิพย์ ตุลยานนท์ หลานปู่คนแรกของผม ซึ่งเกิดจากร้อยโทวิทูร ตุลยานนท์ และนางนันทิยา ตุลยานนท์ บุตรชายและบุตรสะใภ้ของผม และเป็นเหลนของคุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ ซึ่งเป็นยายทวด) เมื่อได้รับข่าวมรณกรรมของท่าน ผมตื้นตัน งงไปหมด วุ่นวายใจมาก นึกคิดอะไรไม่ออก ด้วยความเศร้า ทำให้พยายามลำดับความมีพระคุณต่าง ๆ ของท่านที่มีต่อตัวผมมาโดยตลอดเวลา ๒๗ ปีที่ผมเข้ามาอยู่ในความอุปการะของท่าน ก็เห็นชัดเจนกระจ่างแจ้ง และนึกถึงต่อไปว่าจะสนองคุณได้ประการใดบ้าง เมื่อท่านได้ล่วงลับไปแล้วเช่นนี้ ขณะที่ตนเองก็อยู่ห่างไกลหลายพันกิโลเมตร

วันนั้นและวันที่ต่อกันมาอีก ๑ อาทิตย์เต็ม ๆ ผมซึมเศร้า จนเพื่อนร่วม Syndicate D. Advanced Course, Session 41, AASC. ทักกันทั่วไปว่า ผมเป็นอะไรไปทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ก็เห็นแจ่มใสดี ผมก็ได้แต่ตอบว่า ผมได้รับข่าวไม่ดีจากทางบ้านที่กรุงเทพ ฯ ว่า "My mother-in-law bas grave illness" กำลังคิดว่าจะต้องกลับเมืองไทย เดชะบุญจะโดยความ

ดลใจอะไรก็ไม่ทราบ (หรืออาจเป็นเพราะดวงวิญญาณของท่านได้กรุณาต่อตัวผม เพราะเมื่อผมได้ทราบว่าท่านถึงแก่มรณกรรมแล้ว ผมก็ตั้งใจเชื้อเชิญให้ท่านมาปรากฏแก่ตัวผมในนิมิต หรือในความฝันของผม เพื่อที่จะได้กราบเรียนท่านว่า ท่านมีทุกข์ มีสุข ประการใด ท่านปรารถนาหรืออยากจะได้อะไร ผมจะได้พยายามจัดหา เท่าที่จะหาได้และอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน แต่นิมิตก็ไม่เกิด ความฝันก็ไม่มีให้ปรากฏ) กลับมีความดลใจให้ผมมุมานะ ตัดสินใจ "ไม่กลับเมืองไทย" ซึ่งทำให้ผมสำเร็จจาก Advanced Course, Session 41 ได้ ทั้งสามารถเป็น Final Chairman in the Presentation of THE ADMINISTRATOR ได้ค่อนข้างจะดีมาก จนได้รับ Applause อย่างน่าชื่นใจ ในฐานะที่เป็นคนไทยคนเดียวในกลุ่มชาวออสเตรเลียน และชาวต่างประเทศทั้งหลาย (ซึ่งก่อนหน้านั้นผมไม่เคยคิดว่าตนเองจะทำได้ดีถึงขนาดนั้น) และ Telivision ABC. The Australian Broadcasting Commission ได้มาจัดทำ "FOUR CORNERS" เพื่อเผยแพร่ไปทั่วออสเตรเลีย

กฎเกณฑ์ใน The Australian Awards ของรัฐบาลออสเตรเลียได้กำหนดไว้ชัดเจนว่า ผู้ได้รับทุนอาจยุติการรับทุนและเดินทางกลับประเทศไทยได้ ในกรณีที่บิดามารดาหรือญาติสนิทเจ็บหนักใกล้จะตายหรือได้ตายลง (แต่พิธีการที่จะยุติทุนนั้นไม่ใช่เป็นของทำได้ง่าย ๆ ถ้าจะทำให้ถูกต้องตามแบบพิธีของกระทรวงการต่างประเทศของเขา) ความเศร้าใจของผมเมื่อทราบมรณกรรมของท่านในเบื้องแรก ทำให้คิดอย่างง่าย ๆ เอาว่า ผมอยู่ต่อไปแม้จะได้ Distinctions เพิ่มขึ้นจากการศึกษาอบรมในประเทศออสเตรเลีย คือได้เป็น Fellow AASC. ก็ไม่ทำให้ผมดีขึ้นอย่างไร รีบกลับมาเมืองไทยมากราบศพท่านจะดีกว่า มาเห็นหน้ากันเมื่อยามทุกข์ ถ้าผมจะกลับก็คงกลับได้ ใครจะมาห้ามผม ทั้งได้มีกฎเกณฑ์อำนวยให้ทำได้ แต่ท่านก็ได้มาดลใจ ไม่ให้ผมทำ คือท่านมาดลใจว่า ถึงแม้จะกลับมา ก็ไม่สามารถจะทำให้ท่านฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้ ควรจะอยู่ต่อไปจนสำเร็จ นี่ก็เป็นพระคุณอย่างยิ่งของท่านที่กรุณามาดลใจผมเช่นนั้น

ทำไมผมจึงบันทึกพาดหัวว่า "อาลัยคุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ ผู้มีพระคุณเสมือนแม่บังเกิดเกล้า" ก็เพราะตัวผมเองตั้งแต่เกิดมา ได้อยู่ในความอุปการะของ คุณพ่อ

คุณแม่บังเกิดเกล้าของผม (คือพระยาประวัติสุทธิกรณ์ และคุณหญิงเอี่ยน) ที่บ้านผ่านฟ้า ๖๔๐ ถนนพระสุเมรุ พระนคร (คุณพ่อผมถึงแก่กรรม เมื่อผมอายุ ๒๑ ปี กำลังเป็นนิสิตปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) มาจน อายุ ๒๗ ปี จึงได้แต่งงานกับภรรยาของผม คือนางสาวจำรูญ โชติศาลิกร บุตรีของท่านเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๔๘๗ และได้มาอยู่ในความอุปการะของ พ่อตา แม่ยาย (คือพระยาปริมาณสินสมรรถและคุณหญิงเหรียญ คือตัวท่าน) มาอีก ๒๗ ปีท่านจึงถึงแก่กรรม (คุณอาว์ผู้ชายคือพระยาปริมาณสินสมรรถ ถึงแก่กรรมก่อนท่าน ๔ ปี) ปัจจุบันนี้ ผมอายุ ๕๔ ปีเต็ม อยู่ในความอุปการะ ของคุณแม่ผม ๒๗ ปี และของคุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ คือตัวท่านอีก ๒๗ ปีเท่ากันพอดี ท่านจึงเป็นผู้มีพระคุณเสมือนแม่บังเกิดเกล้า ยิ่งใหญ่เหลือที่จะคำนวณนับพระคุณได้ดังนี้

โดยเหตุผลที่ผมได้ตั้งความปรารถนาที่จะสนองคุณ คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ เมื่อท่านได้ล่วงลับไปขณะที่ผมยังอยู่ในประเทศออสเตรเลีย ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อถึงคราวที่จะเดินทางกลับประเทศไทย ผมจึงได้ตั้งมโนปนิธานไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. จะพยายามเดินทางไปถึงแหล่งพระพุทธศาสนาในเกาะชะวา และนมัสการบรมพุทโธหรือปุราณพุทโธ หรือ บุโรพุทโธ (BOROBUDU เป็นภาษาอังกฤษ ภาษาชะวาดูเหมือนจะแปลว่า "ภูเขาพุทธ") ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัยให้อำนวยความสุขแก่ดวงวิญญาณของท่าน ตลอดจนพยายามทำบุญ ให้ทานหรือถวายสังฆทานต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา อุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ท่าน

ในข้อนี้ ผมทำไม่สำเร็จ เพราะไม่มีโอกาสพบพระสงฆ์ หรือวัดในพระพุทธศาสนาเลย จึงได้แต่เพียงให้ทาน ให้ของใช้บางอย่างแก่บุคคลที่ยากจนกว่า แม้ต่างศาสนา และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่าน

๒. เมื่อกลับมาถึงบ้านแล้ว จะได้ปรึกษากับญาติผู้ใหญ่ ดำเนินการร่วมกัน

– ขอพระราชทานเพลิง เผาศพเป็นกรณีพิเศษให้แก่ท่าน ซึ่งก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานให้ในครั้งนี้ เป็นพระมหากรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม เป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้

-- ทำบุญ ใส่บาตร์ ถวายสังฆทาน อุทิศส่วนกุศลเพิ่มขึ้นให้แก่ท่าน ก็ได้จัดทำไปบ้างแล้ว และกำลังจะจัดทำอีกต่อไป

– จัดพิมพ์หนังสือ **อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ** ของท่านสักเล่มหนึ่ง ด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง เพื่อเป็นการสนองคุณให้แก่ท่าน ซึ่งก็ได้จัดทำแล้ว คือหนังสือเล่มนี้

ในสุดท้ายนี้ ด้วยเดชะ บุญ กุศลต่าง ๆ ที่คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ ได้บำเพ็ญมาขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และได้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่แก่ตัวผม ผมใคร่ขอตั้งมโนปนิธานอีกครั้งหนึ่งว่า "ถ้าโอกาสอำนวย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ที่จะถึงนี้หรือปีต่อ ๆ ไป ผมจะได้ขออนุญาตต่อทางราชการ, ลาอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง ตั้งใจอุทิศถวายพระราชกุศลแด่พระบรมราชจักรีวงศ์ อุทิศส่วนกุศลแด่ บิดา มารดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่าน รวมทั้งเจ้ากรรมนายเวรของผม โดยเฉพาะแก่ คุณหญิงเอี่ยน ประวัติสุทธิกรณ์ และแก่คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนบุรพการีทุกท่าน ในสกุลตุลยานนท์ ในสกุลยุคันธร ณ อยุธยา ในสกุลโชติศาลิกร ในสกุลอ่องแสงคุณ และสรรพสัตว์ทั้งหลายอันไม่มีประมาณในโลกนี้"

ความปรารถนาของผมในข้อนี้ จะทำได้หรือไม่? ความเป็นจริงในอนาคตเท่านั้นที่จะพิศูจน์เจตนาของผมได้

ขอดวงวิญญาณของ คุณหญิงเหรียญ ปริมาณสินสมรรถ ผู้มีพระคุณเสมือนแม่บังเกิดเกล้าของผม ซึ่งผมได้ขออาราธนาต่อคุณพระศรีรัตนตรัยไว้ จงไปสู่สุคติภพ เทอญ.

อโห อนิจจา สังขารา

ในหนังสือเล่มนี้

ไหว้ ๕ ครั้ง เป็นของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวโร มหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส อุปัชฌาย์ของผม ซึ่งได้กรุณาอนุญาตไว้เดิม ให้พิมพ์ได้

นิทานชาดกเรื่อง "ราคาของญาติ" และเรื่อง "**พี่–น้อง**" เป็นของท่านผู้หนึ่งซึ่งได้กรุณาอนุญาตไว้เดิม ให้พิมพ์ได้ เมื่อการพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงเอี่ยน ประวัติสุทธิกรณ์ จึงขอประทานอนุญาต ในการพิมพ์ครั้งนี้ด้วย

เรื่อง "**พระราชพิธีส่วนภูมิภาค**" เป็นของ หม่อมหลวงปีย์ มาลากุล แห่งสำนักพระราชวัง ซึ่งได้กรุณาอนุญาตต่อตัวผม ให้จัดพิมพ์ได้

ขอกราบขอบพระคุณ ทุก ๆ ท่านที่กล่าวนามมานี้ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

จรูญ กุลละวณิชย์

๖๔๐ ถนนเพชรบุรี พระนคร

พระราชพิธีส่วนภูมิภาค

หม่อมหลวงบี่ย์ มาลากุล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีในส่วนภูมิภาค จนนับได้ว่าเป็นพระราชพิธีประจำปี คือ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาเป็นการส่วนพระองค์

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินเป็นการส่วนพระองค์

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

และพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินตามโอกาสอันสมควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ คือ พระราชพิธีพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรประจำจังหวัด

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาเป็นการส่วนพระองค์

งานพระราชกุศลวิสาขบูชาทุก ๆ ปี ตั้งการพระราชพิธีที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นงานออกหมายกำหนดการ เป็นเครื่องหมายกำหนดการ แต่งเครื่องแบบปกติ มีสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ แล้วทรงพระราชดำเนินประทักษิณพระอุโบสถ ๓ รอบ ต่อจากนั้นเสด็จ ฯ เข้าพระอุโบสถ พระราชาคณะถวายศีล และถวายพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง เป็นเสร็จการ

ในระยะหลังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พุทธเจดีย์สำคัญในจังหวัดต่าง ๆ เช่นที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระมหาธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระแท่นดงรัง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

ส่วนการพระราชกุศลที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามก็คงมีเช่นเดิมทุกปี โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จไปทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์

การพระราชกุศลในส่วนภูมิภาค คงทำเช่นที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามทุกประการ ตลอดจนการตั้งแต่งเครื่องพระราชพิธี

ถ้าเจดียสถานที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐาน เช่นที่พระธาตุต่าง ๆ หรือปฐมเจดีย์ ก็ถือพระบรมสารีริกธาตุเป็นประธาน ถ้าไม่มีก็ตั้งการพระราชพิธีที่พระอุโบสถหรือพระวิหาร โดยมีพระพุทธปฏิมาเป็นองค์ประธาน

งานพระราชพิธีดำเนินไปตามลำดับดังนี้ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึง เสด็จเข้าพระอุโบสถหรือพระวิหาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย แล้วเสด็จออกไปประทับยืน ณ ที่ซึ่งจะทรงสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ซึ่งอาจจัดที่ศาลาลานพระแท่น หรือมุขพระอุโบสถ พระวิหาร สุดแต่องค์ประธาน ถ้ามีพระบรมสารีริกธาตุก็ทรงสวดที่หน้าพระธาตุเช่นนี้เป็นต้น ณ ที่นี้เจ้าหน้าที่จะทอดเครื่องทรงสักการะ ซึ่งโดยมากเป็นเครื่องท้ายที่นั่ง และ

พระแท่นทรงกราบ ซึ่งก็เป็นทรงกราบท้ายที่นั่งเช่นเดียวกัน ทรงจุดธูปเทียนบูชาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับเทียนชะนวนจากเจ้าพนักงานพระราชพิธี แล้วทรงจุดเทียนชะนวนนั้นจากไฟโคมไฟฟ้า ซึ่งเจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญมาถวาย

ไฟโคมไฟฟ้านี้เป็นไฟที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดไว้ก่อนวันงานพระราชพิธี โดยทรงจุดจากแสงอาทิตย์ด้วยพระแว่นสุรยกานต์

ต่อจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงขอพระราชทานจุดเทียนต่อแล้วทรงถือไว้ เจ้าพนักงานพระราชพิธีจะนำเทียนสำหรับทรงถือเมื่อทรงพระราชดำเนินประทักษิณเข้าไปขอพระราชทานจุดเตรียมไว้ ทั้งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ

ลำดับต่อไป พระราชวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทเข้าไปขอพระราชทานจุดเทียนตามลำดับ โดยที่ข้าราชบริพารที่จะเวียนเทียนโดยเสด็จ ฯ มีจำนวนมาก ถ้าเข้าขอพระราชทานจุดเทียนทุกคน ถึงแม้ฝ่ายชายจะขอพระราชทานจุดจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และฝ่ายหญิงจุดจากสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถก็ตาม ก็จะเป็นเวลานานมาก จึงหวัดควรจะกำหนดตัวบุคคลที่จะเข้าขอพระราชทานจุดเทียนให้มีจำนวนพอสมควร

ในการนี้ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะแจกธูปเทียนและบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณแก่ผู้มาในงานพระราชกุศลนี้โดยทั่วกัน

เมื่อหมดผู้ขอพระราชทานจุดเทียนแล้ว ทรงคืนเทียนชะนวนให้เจ้าพนักงาน แล้วทรงนำสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย จบแล้วทรงรับเทียนจากเจ้าพนักงาน ทรงพระราชดำเนินประทักษิณ ๓ รอบ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเสด็จ ฯ

ในการทรงพระราชดำเนินประทักษิณนี้ ตามราชประเพณีจะมีทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แต่งเครื่องฝึกไม่สวมหมวก ไม่มีอาวุธ ถือธูปเทียน เวียนเทียนแซงเสด็จ ฯ ด้วย

เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว พระราชทานเทียนให้เจ้าพนักงาน ผู้เวียนเทียนตามเสด็จ ฯ ก็ปักธูปเทียน ณ ที่ที่จัดไว้

เสด็จเข้าพระอุโบสถและพระวิหารประทับพระราชอาสน์ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนดูหนังสือ พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีนำไปตั้งที่ธรรมาสน์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วพระราชาคณะถวายศีลถวายพระธรรมเทศนา เมื่อจบพระธรรมเทศนาพระเทศน์ถวายอนุโมทนาบนธรรมมาสน์ พระสงฆ์ทั้งหมดรับอนุโมทนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งทักษิโณทก แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมพระเทศน์และพระสงฆ์ทั้งหมด ประทับพระราชอาสน์ที่เดิม พระสงฆ์ถวายอดิเรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ เสด็จออกจากพระอุโบสถหรือพระวิหาร เป็นเสร็จการพระราชพิธี

การจัดสถานที่ซึ่งเป็นหน้าที่ทางจังหวัด ภายในพระอุโบสถหรือพระวิหารทำความสะอาดโดยทั่วไป บนแท่นชุกชีจะตั้งแต่งแจกันหรือพานดอกไม้ให้งดงามได้ เครื่องทรงสักการะและพระแท่นทรงกราบสำนักพระราชวังนำไปตั้งแต่ง ด้านขวาของพระประธานตั้งอาสนสงฆ์ให้สูงเท่าระดับเก้าอี้ (ประมาณ ๖๐ ซ.ม.) บุผ้าขาว ด้านหน้าบุถึงพื้น ขนาดอาสนสงฆ์ให้พอกับจำนวนพระ ด้านซ้ายพระประธานเป็นที่ทอดพระราชอาสน์ ซึ่งจะทอดตรงกับต้นอาสนสงฆ์ ต่อพระราชอาสน์ลงมาตั้งเก้าอี้สำหรับผู้เฝ้า ฯ หันหน้าไปทางพระประธาน เก้าอี้เหล่านี้จังหวัดจัด จำนวนมากน้อยสุดแล้วแต่สถานที่ ที่หน้าต่างและประตูพระอุโบสถหรือพระวิหารจะแขวนดอกไม้สดซึ่งประดิษฐ์แบบไทยด้วยจะงดงามดี

บริเวณนอกพระอุโบสถควรจัดให้ราษฎรได้เฝ้า ฯ ใกล้พอสมควร จะจัดนักเรียนมาเข้าแถวที่ใดที่หนึ่งด้วยก็ได้ นักเรียนเหล่านี้ควรจะมีดอกไม้ธูปเทียนและสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยด้วย จะตั้งแต่งโต๊ะบูชาทั้งโต๊ะหมู่แบบไทยหรือแบบจีนอย่างไรก็ได้ และควรตั้งลำโพงขยายเสียงให้ราษฎรได้สดับพระธรรมเทศนาโดยทั่วกัน.

พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินเป็นการส่วนพระองค์

การถวายผ้าพระกฐินเป็นพิธีสำคัญในพุทธศาสนาพิธีหนึ่ง มีในกฐินกาลสำหรับพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทอดถวายทั่วราชอาณาจักร ซึ่งเรียกกันง่าย ๆ ว่า "กฐินหลวง" ในปัจจุบันนี้กฐินหลวงมี ๒ ประเภท ประเภทแรกมีรวมทั้งหมด ๑๖ วัด เสด็จพระราชดำเนินไปทอดถวายหรือพระราชทานให้พระบรมวงศานุวงศ์และองคมนตรีทอดถวายบริกขารกฐิน ๑๖ วัด นี้เป็นหน้าที่สำนักพระราชวังจัด พระอารามหลวงทั่วราชอาณาจักร นอกจาก ๑๖ วัด เป็นหน้าที่กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการ พระกฐินตามพระอารามเหล่านี้พระราชทานให้กระทรวงทบวงกรม องค์การ คณะบุคคลหรือเอกชน ไปทอดถวาย โดยกรมการศาสนาจัดบริกขารกฐินให้เป็นของพระราชทาน แล้วผู้ได้รับพระราชทานจัดเพิ่มเติมหรือจัดจตุปัจจัยสมทบ

พระกฐินส่วนพระองค์ ซึ่งเรียกกันว่า "กฐินต้น" นั้น จะเสด็จพระราชดำเนินไปถวายวัดใดสุดแต่พระราชอัธยาศัย จะเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ก็ได้ แต่โดยมากมักจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จ ฯ ไปถวายวัดที่ขาดการบูรณะ แต่เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือของประชาชน ซึ่งระยะต้น ๆ นี้มักจะเป็นวัดในชนบทซึ่งยังไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินเป็นงานออกหมายรับสั่ง แต่งเครื่องแบบปกติขาว หรือปกติกากีคอตั้ง

การจัดสถานที่ในพระอุโบสถหรือพระวิหาร ก็เช่นเดียวกับงานพระราชกุศลวิสาขบูชา มีเพิ่มแต่โต๊ะตั้งบริกขารกฐินและโต๊ะวางพานแว่นฟ้าตั้งหน้าอาสน์สงฆ์ระหว่างพระรูปที่ ๑ กับพระรูปที่ ๒ สำหรับวางผ้าพระกฐินและเทียนปาฏิโมกข์ พระกฐินส่วนพระองค์นี้มีพัดและย่ามในองค์กฐินด้วย

บริเวณนอกพระอุโบสถ นอกจากจัดเป็นสถานที่เฝ้า ฯ แล้วควรมีนักเรียนตั้งแถวตอนอยู่ด้วย ซึ่งเรียกกันว่านักเรียนรับวัด หน้าแถวควรตั้งโต๊ะหมู่บูชา และจุดธูปเทียนเมื่อใกล้เวลาเสด็จพระราชดำเนิน อาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่ยืนข้างโต๊ะหมู่บูชานี้ และจะต้องทำคำกราบบังคมทูลถวายรายงานจำนวนครูและนักเรียนไว้ทูนเกล้า ฯ ถวาย

รายงานนี้ทำเป็นรูปหนังสือ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

จำนวนอาจารย์ ครู นักเรียนโรงเรียน.................................ประจำปีการศึกษามีดังนี้ คือ

ครูชาย..คน

ครูหญิง..คน

นักเรียนชาย..คน

นักเรียนหญิง..คน

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า.................................

(.................................)

อาจารย์ใหญ่

รายงานนี้บรรจุซองยาว หน้าซองเขียนหรือพิมพ์ว่า "ขอพระราชทานทูนเกล้า ฯ ถวาย ขอเดชะ" และวางบนพาน

นักเรียนเหล่านี้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเมื่อเสด็จพระราชดำเนิน

งานพระราชพิธีดำเนินตามลำดับดังนี้ เมื่อเสด็จฯ ผ่านแถวนักเรียน อาจารย์ใหญ่หรือครูใหญ่ ทูนเกล้า ฯ ถวายซองรายงานจำนวนครูและนักเรียน ทรงรับแล้วพระราชทานมหาดเล็กรับไว้ มหาดเล็กที่คอยรับนี้มักเรียกกันว่า "มหาดเล็กรับวัด" แล้วเสด็จ ฯ ไปยังพระอุโบสถหรือพระวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับผ้าไตรจากเจ้าพนักงานศุภรัตที่หน้าพระอุโบสถ เสด็จเข้าในพระอุโบสถ ทรงวางผ้าไตรไว้เหนือพานแว่นฟ้าบนโต๊ะหน้าอาสนสงฆ์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงกราบ เสด็จ ฯ ไปประทับยืนหน้าพานแว่นฟ้า ทรงหยิบผ้าสำหรับห่มพระประธาน ซึ่งวางอยู่บนหลังผ้าไตร พระราชทานเจ้าพนักงานภูษามาลา

เจ้าหน้าที่สังฆการีกราบบังคมทูลรายงานจำนวนพระสงฆ์และสามเณร

จบรายงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหยิบผ้าไตรจากพานแว่นฟ้าพาดพระกรประนมพระหัตถ์หันพระพักตร์สู่พระประธาน ทรงสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๓ จบ แล้วทรงผินพระพักตร์สู่ชุมนุมสงฆ์ ทรงกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้ว ทรงวางผ้าไตรไว้บนพานแว่นฟ้าตามเดิม แล้วทรงประเคนพานผ้าไตรกับพานเทียนปาฏิโมกข์แด่พระรูปที่ ๒ แล้วประทับพระราชอาสน์

ต่อจากนั้น พระสงฆ์ทำพิธีกฐินกรรม เมื่อพระผู้ครองกฐินซึ่งออกไปครองผ้ากฐินครองเสร็จกลับมานั่งยังอาสนะแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่องบริกขารพระกฐิน หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ถวาย พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งทักษิโณทก พระสงฆ์ถวายอดิเรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ.

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
บวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระราชพิธีนี้มีในวันที่ ๒๕ มกราคม เป็นพระราชพิธีประจำปี เป็นงานออกหมายกำหนดการ แต่งเครื่องแบบปกติขาวหรือปกติกากีคอตั้ง

ส่วนพระราชพิธีประจำปีที่พระบรมราชานุสาวรีย์ที่ตำบลดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี และนับตั้งแต่งานพระราชพิธีปีที่สองเป็นต้นมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบวงสรวงในจังหวัดต่าง ๆ โดยเลือกสถานที่ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปฏิบัติพระราชกิจที่สำคัญในอดีตมาแล้ว เวลางานพระราชพิธีภายใน ๑๑.๐๐ น.

เมื่อตกลงในสถานที่ที่จะจัดเป็นพิธีมลฑลแล้ว จะต้องสร้างพลับพลาพิธี ในพลับพลาพิธีนี้เป็นทั้งที่ตั้งอาสนสงฆ์ ที่ประทับ และที่เฝ้า ฯ ของข้าราชการผู้ใหญ่ นอกนั้นเฝ้า ฯ ในปะรำหรือกระโจมอื่น ๆ จังหวัดจะต้องจัดที่ให้ราษฎรได้เข้าเฝ้า ฯ และเห็นงานพระราชพิธีนี้โดยใกล้ชิด นอกพลับพลาพิธีมีแท่นตั้งโต๊ะวางเครื่องบวงสรวงมีแถวชาวประโคมอยู่ใกล้ ๆ และมีเครื่องขยายเสียงสำหรับพระราชครูพราหมณ์อ่านคำประกาศพระบรมราชโองการบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

(เครื่องขยายเสียงนี้ควรจัดคู่และเดินสายแยกทางกัน)

ในพลับพลาพิธีตั้งอาสนสงฆ์สำหรับพระสงฆ์ ๑๕ รูป ตั้งโต๊ะหมู่บูชาประดิษฐานพระพุทธรูปปางประจำรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตรงข้ามกับต้นอาสนสงฆ์ทอดพระราชอาสน์ หน้าอาสนสงฆ์ต่อพระราชอาสน์มาตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการเฝ้า ฯ หน้าโต๊ะหมู่พระตั้งเครื่องนมัสการและทอดพระแท่นทรงกราบ บนโต๊ะบวงสรวงตั้งแต่งเครื่องบวงสรวงสังเวยและตั้งธูปเทียนเงินเทียนทอง ท้ายแท่นบวงสรวงตั้งเครื่องทองน้อยและพระแท่นทรงกราบท้ายที่นั่ง

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

งานพระราชพิธีดำเนินตามลำดับดังนี้ เมื่อเสด็จเข้าสู่พลับพลาพิธีแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปปางประจำรัชกาลสมเด็จพระ-นเรศวรมหาราช แล้วประทับพระราชอาสน์ พระราชาคณะถวายศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เมื่อสวดพระพุทธมนต์จบ แต่ยังไม่ได้สวดถวายพรพระ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ไปยังพระแท่นบวงสรวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียน ทรงคม แล้วทรงจุดธูปเล็กปักที่เครื่องบวงสรวงสังเวย ทรงพระ-กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเล็กปักที่เครื่องบวงสรวงสังเวยด้วย เมื่อทรงปักธูปที่เครื่องบวงสรวงสังเวยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยถวายราชสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกราบ แล้วเสด็จ ฯ ไปประทับพระราชอาสน์ในพลับพลาพิธี

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ชาวพนักงานลั่นฆ้องชัยประโคมสังข์แตร เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้พระราชครูวามเทพมุนี รามเวทีศรีไสยศาสตร์อนุษฏภวาทโกศล อ่าน ประกาศ พระบรมราช โองการ บวงสรวง สมเด็จ พระนเรศวรมหาราช จบ แล้ว ชาวพนักงาน ลั่นฆ้องชัยประโคมสังข์แตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ เสด็จพระราชดำเนินออกจากพลับพลาพิธี

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินออกจากพลับพลาพิธีแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จังหวัดถวายภัตตาหารพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จ ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เป็นเสร็จการพระราชพิธี

บางโอกาส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนภัตตาหาร และประทับอยู่จนถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ถ้าทรงประเคนภัตตาหาร ก็เสด็จพระราชดำเนินไปบวงสรวงเมื่อพระสวดถวายพรพระ เมื่อเสร็จพิธีบวงสรวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนภัตตาหารพระราชาคณะประธานสงฆ์ สำรับอื่นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์องคมนตรี ประเคน.

พระราชพิธีพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตร

พระพุทธนวราชบพิตร เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำริที่จะให้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ ณ จังหวัดต่างๆ ทั่วพระราชอาณาเขต เพื่อเป็นนิมิตหมายแห่งความผูกพัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างองค์พระมหากษัตราธิราชกับพสกนิกรของพระองค์ในทุกจังหวัดทั่วพระราชอาณาจักร

พระพุทธนวราชบพิตร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒๓ เซนติเมตร สูง ๔๐ เซนติเมตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ ข้าราชการกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ปั้นหุ่นพระพุทธปฏิมาในพระราชฐาน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และได้ทรงตรวจพุทธลักษณะของพระพุทธปฏิมาจนเป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายช่างเททองหล่อพระพุทธรูปขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่ฐานบัวหงายของพระพุทธรูปนวราชบพิตรได้ทรงบรรจุพระพิมพ์ไว้ ๑ องค์ ซึ่งพระพุทธรูปพิมพ์นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นด้วยพระหัตถ์ ประกอบด้วยผงศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ทั้งส่วนพระองค์ และจากปูชนียสถานหรือพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนเคารพบูชาจากจังหวัดต่าง ๆ ทุกจังหวัด

จังหวัดที่ได้รับพระทานพระพุทธนวราชบพิตรแล้ว จะต้องประดิษฐานไว้ ณ ที่อันสมควร เช่น ศาลากลางจังหวัด และเชิญออกประดิษฐานเป็นพระบูชาในพิธีสงฆ์ แต่ถ้าเป็นพิธีที่มีพระประธานหรือปูชนียวัตถุอื่นเป็นประธานอยู่แล้ว ก็ให้เชิญไปประดิษฐานอีกที่หนึ่งด้วย ในระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมต่างจังหวัด ให้เชิญพระพุทธนวราชบพิตรไปประดิษฐาน ณ ที่ประทับแรม เพื่อทรงถวายสักการะ

การพระราชพิธีนี้โดยมากจัดพิธีมณฑลที่หน้าศาลากลางจังหวัด นอกจากบางจังหวัดสถานที่หน้าศาลากลางจังหวัดคับแคบ จึงเปลี่ยนไปจัดที่อื่นซึ่งเป็นลานกว้างพอที่ราษฎรจะเฝ้า ฯ ได้เป็นจำนวนมาก

พิธีมณฑลประกอบด้วยพลับพลาพิธีและกระโจมหรือปะรำสำหรับผู้เฝ้า ฯ ตามสมควร ในพลับพลาพิธีด้านยาวตั้งอาสนสงฆ์สูงระดับเก้าอี้ หัวอาสนสงฆ์มีที่สำหรับตั้งโต๊ะหมู่บูชา ต่อโต๊ะหมู่ออกไปเป็นอาสนสงฆ์ให้ยาวพอสำหรับพระ ๑๐ รูป หน้าโต๊ะหมู่บูชาตั้งเครื่องนมัสการและทอดพระแท่นทรงกราบ โต๊ะหมู่บูชาตั้งโต๊ะเปล่าหน้าโต๊ะที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ให้มีความสูงลดจากโต๊ะพระพุทธรูปลงมาเล็กน้อย สำหรับประดิษฐานพระพุทธนวราชบพิตร ด้านตรงข้ามอาสนสงฆ์ตอนต้น ทอดพระราชอาสน์ต่อมาตั้งเก้าอี้สำหรับผู้เฝ้า ฯ ข้างที่ประทับตั้งโต๊ะสำหรับทอดพระแสงราชศัสตราวุธประจำจังหวัด (ถ้าจังหวัดนั้นมี) พลับพลาควรมีมุข ที่มุขตรงกลางทอดพระสุจหนี่และตั้งเครื่องขยายเสียงสำหรับมีกระแสพระราชดำรัส ด้านขวาตั้งโต๊ะสำหรับประดิษฐานพระพุทธนวราชบพิตรเมื่อเชิญมาถึง ปี่พาทย์สำหรับประโคมควรจัดไว้ในกระโจมใกล้พลับพลาพิธี เพลงที่ใช้ประโคมมีเพลงมหาฤกษ์เพลงเดียว บรรเลงเมื่อทรงพระสุหร่าย จนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดกราบพระเสร็จ

พิธีการดำเนินตามลำดับดังนี้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลถวายรายงาน ถ้าเป็นจังหวัดที่ได้รับพระราชทานพระแสงราชศัสตราวุธไว้ก็ทูนเกล้า ฯ ถวาย ภริยาผู้ว่าราชการจังหวัดทูนเกล้า ฯ ถวายช่อดอกไม้แด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ แล้วผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลเบิกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดเฝ้า ฯ ซึ่งควรเป็นจำนวนน้อย เช่น ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล อัยการ ผู้กำกับการตำรวจ นอกนั้นควรรับเสด็จ ฯ ที่พลับพลาพิธี ต่อจากนั้นผู้บังคับบัญชาทหารเข้ากราบบังคมทูลถวายรายงานแล้วขอพระราชทานเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปยังแท่นรับการถวายความเคารพ

ขณะนี้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะลดพระกลดที่ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นแท่นผู้บังคับกองเกียรติยศบอกทหารถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วผู้บังคับกองเกียรติยศกราบบังคมทูลถวายรายงาน และขอพระราชทานเชิญเสด็จ ฯ ตรวจแถวกองเกียรติยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนินตรวจแถวกองเกียรติยศ แตรวง

บรรเลงเพลงมาร์ช เมื่อทรงตรวจแถวกองเกียรติยศแล้ว เสด็จขึ้นแท่น ผู้บังคับกองเกียรติยศเข้าถวายรายงานว่าเสด็จการตรวจแถวกองเกียรติยศแล้ว แล้วกลับไปยืนหน้าแถว บอกกองเกียรติยศเรียบอาวุธ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสร็จลงจากแท่น เป็นเสร็จพิธีการทางทหาร

ผู้ว่าราชการจังหวัดควรล่วงหน้าไปรอเฝ้า ฯ รับเสด็จ ฯ ที่พลับพลาพิธี ในตอนพิธีการทางทหารนี้

ต่อจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ไปยังพลับพลาพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ และทรงกราบ ขณะเดียวกันเจ้าพนักงานสำนักพระราชวังเชิญพระพุทธรูปนวราชบพิตรซึ่งเชิญมาในกระบวนเสด็จ ฯ ไปประดิษฐานบนโต๊ะที่มุขพลับพลาพิธี และเชิญพระแสงราชศัตราวุธประ-ดิษฐานโต๊ะข้างพระราชอาสน์

เมื่อประทับพระราชอาสน์แล้ว สังฆการีหรือเจ้าหน้าที่ศุภรัตอาราธนาศีล พระราชาคณะประธานสงฆ์ถวายศีล

ขณะนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดยืนเฝ้า ฯ หน้ามุขพลับพลาพิธี ระหว่างพระถวายศีล ทุกคนถอดหมวก ประนมมือรับศีล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปยังมุขพลับพลาพิธี มีพระราชดำรัสพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรแก่ประชาชน ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดวันทยหัตถ์ตลอดเวลา เมื่อจบกระแสพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุหร่ายและทรงเจิมพระพุทธนวราชบพิตร เมื่อเริ่มทรงพระสุหร่าย พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ปี่พาทย์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ เมื่อทรงเจิม ผู้ว่าราชการจังหวัดมาขอรับพระราชทานพระ ทรงเจิมครั้งที่ ๓ ผู้ว่าราชการจังหวัดขึ้นไปบนมุขพลับพลาถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงยกพระพุทธนวราชบพิตรพระราชทานให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดทำเอางานแล้วรับพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรเชิญไปประดิษฐานบนโต๊ะหมู่ที่วางไว้ และถอยออกมาเล็กน้อย กราบพระพุทธนวราชบพิตรแบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วหันไปทางที่ประทับ กราบถวายบังคม แล้วลงไปยืนหน้าแถวคณะกรรมการจังหวัด ปี่พาทย์หยุดประโคม ระหว่างเจริญชัยมงคลคาถา คณะกรมการจังหวัดควรถอดหมวก เมื่อจบแล้วจึงสวมหมวก เมื่อ

พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถาจบ ผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความชื่นชมโสมนัสแทนประชาชน ระหว่างนี้คณะกรมการจังหวัดควรวันทยหัตถ์ เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดกราบบังคมทูลจบ พระสงฆ์ถวายอดิเรกจบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ

ถ้าจังหวัดใดมีการแสดง เช่น ฟ้อน ฯลฯ สมโภช เมื่อเสด็จ ฯ ไปทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะทอดพระราชอาสน์ที่มุขพลับพลา เมื่อเสด็จ ฯ ไปประทับก็เริ่มฟ้อนถวายได้.

เบ็ดเตล็ด

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบการพระราชพิธีต่างจังหวัด มีเรื่องที่จังหวัดกังวลเป็นอย่างยิ่ง คือ

๑. **พลับพลาพิธี** บางจังหวัดก็จัดสร้างขึ้นซึ่งเป็นราคาค่าก่อสร้างสูงมาก และเมื่อเสร็จงานพระราชพิธีแล้วก็รื้อลง และบางทีพลับพลาพิธีสร้างขึ้นไม่ถูกความประสงค์ต้องแก้ไขดัดแปลง เปลืองทั้งค่าใช้จ่ายและแรงงาน พลับพลาพิธีนี้กระทรวงมหาดไทยมอบให้กรมโยธาเทศบาลจัดทำขึ้น โดยดัดแปลงจากปะรำ มีมุข มีอาสนสงฆ์พร้อม สะดวกและทุ่นค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งถ้าจังหวัดมอบให้กรมโยธาเทศบาล รวมทั้งการตกแต่งธงทิวด้วยจะเป็นการสะดวกและเรียบร้อยทุกประการ

๒. **ที่เสด็จ ฯ เยี่ยมราษฎร** โดยที่ราษฎรส่วนมากมารอเฝ้า ฯ รับเสด็จ ฯ ก่อนกำหนดเวลานาน ๆ ต้องกรำแดดอยู่ตลอดเวลา ถ้าจังหวัดจัดสร้างปะรำหรือเพิงโดยใช้เสาไม้ไผ่ หลังคามุงใบไม้หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดพอเป็นร่ม จะบรรเทาความร้อนลงมาก ถ้าทำได้ควรทำเป็นอำเภอ ๆ ให้กว้างพอที่ราษฎรจะเฝ้า ฯ ๒ ข้าง ตรงกลางปะรำเป็นทางทรงพระราชดำเนิน แต่ละปะรำนายอำเภอของอำเภอในปะรำนั้นรอรับเสด็จ ฯ ต้นทาง การเฝ้า ฯ จะเรียบร้อยและไม่พลุกพล่าน และราษฎรได้ชมพระบารมีโดยทั่วถึง การนำเสด็จให้นำเสด็จโดยประทักษิณ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งเคยมีพระราชกระแสรับสั่งถึงก็คือ การจัดน้ำรับประทานและหน่วยบรรเทาทุกข์ราษฎรในบริเวณนั้นด้วย

๓. **โต๊ะบูชา** เป็นประเพณีไทยมาแต่เดิม เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใดตามเส้นทางเสด็จ ฯ เจ้าของบ้านก็ตั้งโต๊ะบูชาไว้หน้าบ้าน ซึ่งเป็นการแสดงความจงรักภักดีเป็นสิริมงคลแบบไทย ดีกว่าการสร้างซุ้มรับเสด็จ ฯ ซึ่งเป็นเฉพาะแห่งและสิ้นเปลืองเงินมาก โต๊ะบูชานั้นหมายรวมถึงโต๊ะหมู่บูชา และโต๊ะบูชาธรรมดา โต๊ะบูชานั้นสุดแล้วแต่ทางบ้านจะมี โต๊ะหรือแม้แต่ลังไม้ปูผ้า จะเป็นผ้าขาวหรือผ้าสีก็สุดแล้วแต่จะมี ตั้งเทียน ๒ เล่ม มีกระถางธูปปักธูป และมีดอกไม้จะเป็นดอกไม้พานหรือดอกไม้แจกันก็ได้ เท่านี้ก็เป็นโต๊ะบูชาแล้ว ส่วน

โต๊ะหมู่บูชานั้นเป็นโต๊ะลงรักปิดทองจัดเป็นหมู่ ขนาดใหญ่เล็กสุดแต่จำนวนโต๊ะ เช่น หมู่ ๕ หมู่ ๗ หรือหมู่ ๙ บนโต๊ะตั้งดอกไม้พานหรือดอกไม้แจกัน มีเชิงเทียนอย่างน้อย ๑ คู่ กระถางธูป ๑ กระถาง ที่โต๊ะสูงตัวบนถ้าเป็นโต๊ะหมู่พระก็ประดิษฐานพระพุทธรูป ถ้าเป็นโต๊ะบูชารับเสด็จ ฯ ไม่ประดิษฐานพระพุทธรูป ตั้งพานดอกไม้แทน หรือประดิษฐานพระบรมฉายาสาทิศลักษณ์ก็ได้

โต๊ะหมู่บูชาหรือโต๊ะบูชานี้ เมื่อใกล้เวลาเสด็จพระราชดำเนินก็จุดธูปเทียนด้วย

๔. สิ่งของเครื่องใช้ในการรับเสด็จ ฯ เป็นเรื่องที่จังหวัดเกรงมากว่าสิ่งของเครื่องใช้จะไม่สมพระเกียรติ ถ้าจังหวัดที่ต้องรับเสด็จ ฯ ได้ปฏิบัติตามหนังสือของนายพ่วง สุวรรณรัฐ ปลัดกระทรวงมหาดไทยปัจจุบันเมื่อดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงแล้ว จะหมดความวิตกกังวล และดำเนินการได้เรียบร้อยทุกประการ

อนึ่ง ในการเสด็จพระราชดำเนินต่างจังหวัด ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชกระแสแก่กระทรวงมหาดไทย ๓ ประการ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้เชิญพระราชกระแสให้จังหวัดต่าง ๆ ทราบเกล้า ฯ โดยทั่วกันแล้ว คือ

๑. ห้ามเรี่ยไรโดยเด็ดขาด

๒. ห้ามสร้างซุ้มรับเสด็จ ฯ เว้นแต่เอกชนหรือคณะบุคคลจะจัดสร้างด้วยความสมัครใจเอง โดยทางราชการไม่ได้เกี่ยวข้อง

๓. ห้ามจัดนักเรียนรายทางรับเสด็จ ฯ เว้นแต่เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่านโรงเรียนใด ซึ่งขณะนั้นมีนักเรียนอยู่ในโรงเรียน จะให้นักเรียนออกมารับเสด็จ ฯ หน้าโรงเรียนได้

ให้จังหวัดเชิญพระราชกระแสนี้ โฆษณาทางวิทยุท้องถิ่นให้ราษฎรจังหวัดที่เสด็จพระราชดำเนินทราบล่วงหน้าโดยทั่วกันด้วย.

ไหว้ ๕ ครั้ง

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าเวลาไร ตามแต่เหมาะต้องไหว้ให้ได้ ๕ ครั้งเป็นอย่างน้อย ในคราวเดียวนั้น ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียน ก็บูชา ถ้าไม่มี ก็มือ ๑๐ นิ้วและปากกับใจควรไหว้จนตลอดชีวิต คือครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระโหย่งเท้าประณมมือว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณคือ อิติปิโส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ หยุดระลึกถึงพระปัญญาคุณ ทรงรู้ดีรู้ชอบ สิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาทรงสงสารผู้อื่นและสั่งสอนให้ปฏิบัติตาม ของพระพุทธเจ้า จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๒ ว่าพระธรรมคุณ คือ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณพระธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๓ ว่าพระสังฆคุณ คือ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณ คือ ความปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ ของพระอริยสงฆ์จนเห็นชัด แล้วกราบลงหน ๑ ฯ นั่งพับเพียบประณมมือตั้งใจถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ไม่ถือสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต ว่าสรณคมน์ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณมารดาบิดาของตน จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาท่านผู้มีอุปการคุณแก่ตน เช่น พระมหากษัตริย์และครูบาอาจารย์เป็นต้นไป จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ

ต่อไปนี้ไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตนว่า จะต้องแก่ หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัวเอง คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน ฯ ครั้นพิจารณาแล้ว พึงแผ่กุศลทั้งปวงมีการกราบไหว้เป็นต้นนี้ อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือพระมหากษัตริย์ ทั้งเทพยดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด ฯ

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้ง ในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระโหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้ เป็นเครื่องพยุงตนให้เป็นคนดีไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดี ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวัน คุ้มครองป้องกันภยันตรายปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เต็มภูมิเต็มชั้นของตน ๆ ทุกประการ.

จบเท่านี้

นิทานชาดก

เรื่อง

"ราคาญาติ"

เรื่องญาตินั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่าเป็นผู้มีราคาสูงมาก ยากที่จะตีราคาได้ด้วยเงินทอง ของอื่นทั้งสิ้นซึ่งประสงค์ ย่อมสามารถซื้อหาด้วยทรัพย์สินได้ถ้าต้องการ แต่ว่าญาตินั้น ซื้อกันไม่ได้ เพราะจะต้องเป็นผู้มีสายโลหิตเนื่องกันจึงจะนับได้ว่าเป็นญาติ

ญาติจึงจะเป็นผู้ควรสนิทสนมและ รัก–สามัคคีต่อกันให้แน่นแฟ้นสมกับที่เป็นญาติกัน แต่ส่วนมาก ญาติต่อญาติมักวิวาทกันเสมอ

เรื่องอันเป็นเหตุ ให้เกิดวิวาทกันเองนั้น มักเกิดจากความเข้าใจผิดเป็นสำคัญ ความเข้าใจผิดจึงเป็นเรื่องร้ายกาจ ซึ่งก่อให้เกิด ญาติเภท คือการแตกแยกญาติ ผู้มีญาติจึงควรระวังในเรื่องนี้ให้จงดี

แต่ถ้าผู้เป็นญาติกัน มีความเข้าใจถูกและสำนึกถึงคุณค่าของความเป็นญาติได้ ย่อมสามารถสมานน้ำใจให้คลายขุ่นเคืองวิวาทกัน มีเรื่องเกี่ยวกับการแตกญาติ และการสมานญาติซึ่งเป็นเรื่องมีคติอันทุกท่านควรทราบ ดังจะยกมาเล่าต่อไป

อันพระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้น พระองค์ทรงอุบัติในขัติยะสกุลอันประเสริฐ เพราะพระชนกและพระชนนีล้วนเป็นกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย โดยพระชนกนั้นเป็นกษัตริย์ศากยราชแห่งพระนครกบิลพัสดุ์ ส่วนพระชนนีทรงอุบัติในกลุลกษัตริย์โกลิยวงศ์แห่งพระนครเทวทหะ ทั้งศากยวงศ์นี้ ต่างมีความสัมพันธ์โดยร่วมสายโลหิตเป็นพระญาติกัน ตั้งแต่เริ่มตั้งวงศ์กษัตริย์ของทั้งสองฝ่ายมา ซึ่งพระนครทั้งสองคือพระนครกบิลพัสดุ์ และพระนครเทวทหะก็มีดินแดนติดต่อกันเพียงแต่มีแม่น้ำสายหนึ่งชื่อว่า แม่น้ำโรหิณี เป็นเขตคั่นกั้นอาณาเขตระหว่างพระนครทั้งสองเท่านั้นเอง

อันอาชีพที่สำคัญของชาวเมืองทั้งสองนั้นได้แก่การทำนา แม้แต่กษัตริย์ในยุคนั้นก็ยังต้องมีที่ทำนาและต้องทำเอง ทุกคนถือว่าข้าวเป็นทรัพย์อันประเสริฐยิ่งกว่าสิ่งอื่น โอรสของกษัตริย์ศากยในครั้งก่อนได้รับขนานพระนาม โดยมีคำว่า "โอทนะ" ซึ่งแปลว่า "ข้าวสุก" ต่อท้าย ดังเช่นบรรดาโอรสของพระเจ้า สีหนุ ผู้เป็นอัยกา คือพระเจ้าปู่ของพระพุทธองค์ ล้วนแต่มีพระนามลงท้ายว่า "โอทนะ" ทั้งนั้น เช่น สุทโธทนะ, สุกโกทนะ, อมิโตทนะ และ ญนิโตทนะ เป็นต้น

การทำนาของชาวเมืองกบิลพัสดุ์ และเมืองเทวทหะต้องอาศัยน้ำในแม่น้ำโรหิณี ฉะนั้น แม่น้ำโรหิณีซึ่งไหลผ่านเป็นเขตคั่นพระนครทั้งสอง จึงเป็นหัวใจแห่งการทำนา ถึงกับต่างฝ่ายต่างทำทำนบ เพื่อขังน้ำไว้สำหรับใช้ในฤดูทำนาด้วยกัน

ปีหนึ่งแล้งจัด ชาวนาทั้งสองเมืองตกกล้าไว้แล้วจนถึงเดือน ๗ ฝนก็ยังไม่ตก ข้าวกล้าที่งอกขึ้นมาจึงแห้งเฉาเพราะน้ำไม่บริบูรณ์ ครั้นจะสูบน้ำจากแม่น้ำที่ขังไว้ขึ้นนาด้านของตนก็ไม่เป็นที่ยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะว่ามีจำนวนจำกัดต่างฝ่างต่างจึงไม่ยอมให้ฝ่ายใดมีกรรมสิทธิ์ในน้ำ ซึ่งทำทำนบไว้นั้น

ด้วยเหตุนี้ วันหนึ่งชาวนาทั้งสองเมืองจึงนัดประชุมกัน เพื่อหารือเรื่องน้ำ เมื่อพร้อมเพรียงกันดีแล้ว ชาวนาฝ่ายเมือง เทวทหะ ก็ลุกขึ้นกล่าวขึ้นก่อนว่า "ดูก่อนพี่น้องชาวเมือง กบิลพัสดุ์ ผู้เจริญ ปีนี้อาเพศฝนแล้งผิดธรรมดาข้าวกล้าในนาของพวกฝั่งข้าพเจ้าเฉาแห้งไปตาม ๆ กัน แม้แต่นาฝั่งพวกท่านข้าพเจ้าก็ทราบดีว่ากันดารด้วยน้ำเช่นกัน

พี่น้องที่รัก อันน้ำในแม่น้ำโรหิณี ซึ่งพวกเราทั้งหลายได้พร้อมเพรียงร่วมกันสร้างทำนบขังไว้นั้น มีปริมาณจำกัดไม่เพียงพอกับการที่จะไขขึ้นมาได้ทั้งสองฝั่ง พอแต่เฉพาะไขขึ้นนาฝั่งใดฝั่งหนึ่งเท่านั้นเอง

พี่น้องชาวกบิลพัสดุ์ ทั้งหลาย เหตุนี้ขอพวกท่านจงโปรดเอ็นดูพวกเราชาวเมืองเทวทหะเถิด โดยขอได้อนุญาตให้พวกเราได้ไขน้ำซึ่งขังไว้ขึ้นนาของพวกเรา เพื่อไม่ให้ข้าวกล้าเสียหาย หากจักมีการกันดารน้ำเยี่ยงนี้เกิดขึ้นในปีต่อไป พวกเราจะยอมเสียสละให้พวกท่านได้ไขน้ำเข้าสู่นาฝั่งโน้นโดยเฉพาะเช่นกัน"

ชาวนาเมืองเทวทหะแถลงเรื่องจบ ก็ทรุดนั่งสงบนิ่งคอยฟังคำตอบจากชาวนากบิลพัสดุ์ต่อไป

เสียงซุบซิบ ๆ เกิดขึ้นในหมู่ชาวนากบิลพัสดุ์ พอจับความได้ว่าต่างไม่พอใจ เพราะถ้ายอมตกลงตามคำเสนอนี้ ความวอดวายอดอยากก็จะเกิดแก่ชาวกบิลพัสดุ์ฝ่ายเดียว ข้าวกล้าพวกตนก็ลงทุนหว่านไปแล้ว และต่างกระหายที่จะได้น้ำในแม่น้ำโรหิณี สำหรับหล่อเลี้ยงนาด้านตนเช่นกัน การจะยอมให้ชาวเมืองเทวทหะสมบูรณ์พูนสุขฝ่ายเดียว แต่พวกตนต้องประสบความหายนะอดอยากนั้นไม่สามารถยินยอมได้ คนหิวจะต้องแสบท้องทรมานพอดูปากคนที่ไม่เดือดร้อนกำลังบริโภคอาหารอยู่นั้น ไม่ใช่ภาพที่จะให้ความสุขใจและสุขกาย ได้เลย เหตุนี้ผู้แทนชาวนาฝ่ายกบิลพัสดุ์จึงลุกขึ้นยืนแถลงตอบ มีใจความว่า

"ดูราพี่น้องชาวเทวทหะนครผู้ฉลาดล้ำ ข้าพเจ้าทั้งหลายหารือกันเป็นที่ตกลงแล้วว่าไม่สามารถจะยินยอมตามข้อเสนอของท่านได้ ข้าวกล้าที่ลงทุนตกไว้นั้น มิใช่ว่าจะแห้งเฉาต้องการน้ำเฉพาะนาฝั่งของพวกท่าน แม้นาฝั่งของข้าพเจ้าก็ต้องการน้ำเช่นกัน น้ำกำลังเป็นสิ่งที่ประสงค์ของพวกเราทั้งสองฝ่ายก็จริง แต่ได้โปรดเถิด โปรดอนุญาตให้เราไขน้ำในทำนบขึ้นนาฝั่งกบิลพัสดุ์นี้ เราต้องการน้ำเป็นอย่างยิ่ง

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย หากพวกท่านจักไขน้ำในแม่น้ำโรหิณี ซึ่งมีจำกัดขึ้นสู่นาฝั่งท่านฝ่ายเดียว ก็เท่ากับสูบเอาความสมบูรณ์พูนสุขเข้าไปสู่เทวทหนคร ส่วนพวกเราชาวกบิลพัสดุ์จะต้องยืนตายคล้ายข้าวที่ขาดน้ำ ความหิวโหยจะเกิดแก่พวกเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั่วไป ใครเล่าจะเมตตาอุปถัมภ์แก่ผู้อนาถาเหล่านี้ได้

เมื่อท้องของพวกเราหิว แต่ว่ายุ้งฉางของพวกท่านเต็มไปด้วยข้าวเปลือกทั้งสิ้น ท่านจะสละให้พวกเราละหรือ ? ย่อมเป็นไปไม่ได้ แม้แต่จะขอแลกซื้อด้วยเงินทองของมีค่า

ฉะนั้น พวกเราจึงไม่สามารถตกลง อนุญาตให้พวกท่านมีกรรมสิทธิ์ในน้ำที่มีอยู่จำกัดแต่ฝ่ายเดียว ขอท่านจงได้เสียสละน้ำให้พวกเราไขขึ้นฝั่งด้านเมือง กบิลพัสดุ์เถิด แล้ว

คราวหน้าต่อไป ถ้าเกิดกันดารแห้งแล้งเยี่ยงนี้ พวกเราจะยอมให้ฝ่ายท่านไขน้ำขึ้นนาฝั่งเทวทหะนครแต่เพียงฝั่งเดียว แต่คราวนี้เราขอก่อน โปรดยอมตามคำขอร้องนี้เถิด"

พวกชาวเทวทหะฟังแต่ต้นจนจบ ต่างอึงมี่ร้องค้านไม่ยอมตามที่ชาวนาฝ่ายเมืองกบิลพัสดุ์เสนอมา ยืนยันจะทำดังที่ตนขอร้องก่อน ฝ่ายชาวนาเมืองกบิลพัสดุ์ก็ไม่ยอมที่จะให้พวกเมืองเทวทหะไขน้ำขึ้นสู่นาฝั่งโน้นแต่ฝ่ายเดียว จึงเกิดทุ่มเถียงกันขึ้น

สมาคมที่ประชุมกันนั้นก็เกิดอลเวงกันถึงขนาด เพราะไม่มีใครฟังใคร ไม่มีฝ่ายใดยอมฝ่ายใด ถึงกับโต้เถียงกันเป็นคู่ ๆ แรกทีเดียวก็พูดกันดี ๆ ก่อน ต่อไปถ้อยคำก็ชักรุนแรงขึ้น โต้เถียงกันหนักเข้า โทสะจริตก็ครอบงำใจทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งปากไม่ไวพูดไม่ทันเขาขัดใจขึ้นมาก็ยกมือผลักหน้าอกอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายถูกผลักโกรธขึ้นมาก็เอากำปั้นเหวี่ยงไปถูกหน้าผู้ผลักตน

เท่านั้นเอง การชุลมุนก็รุนแรงถึงขีดสุด ถึงกับจับกันเป็นคู่ ๆ วางมวยกันอย่างสนุกสนานน่ากลัว จนบอบช้ำเหน็ดเหนื่อยทั้งสองฝ่ายจึงเลิกรากันไปเอง แต่ไม่ยุติเพียงเท่านั้นยังยังแสดงฝีปากด่าว่ากันเป็นส่วนตัวอีก แล้วลามปามขึ้นไปถึงวงศ์ตระกูลแห่งกษัตริย์เมืองนั้น ๆ โดยพวกชาวเมืองเทวทหะด่าว่า "กษัตริย์ของเมืองกบิลพัสดุ์สู่สมกันเอง คล้ายไม่ใช่วงศ์มนุษย์" ชาวกบิลพัสดุ์ก็ด่าตอบบ้างว่า "กษัตริย์ของเมืองเทวทหะเป็นขี้เรื้อน อาศัยอยู่ในโพรงไม้กะเบา" ดังนี้เป็นต้น แล้วต่างฝ่ายต่างก็แยกกันไป ด้วยผูกอาฆาตต่อกันอย่างร้ายกาจ

เรื่องราวจึงกลับกลายอย่างใหญ่โตขึ้น โดยเมื่อชาวนาทั้งสองฝ่ายนำความไปแจ้งกับอำมาตย์แห่งเมืองของตน ๆ พวกอำมาตย์นั้น ๆ จึงกราบทูล เรื่องราว ทั้งสิ้นให้กษัตริย์ ตนทรงทราบ

กษัตริย์ศากยวงศ์แห่งกบิลพัสดุ์ นครก็ทรงพิโรธ ตรัสว่าดีแล้ว จักสำแดงให้พวกวงศ์ขี้เรื้อนได้เห็นฝีมือของผู้สมสู่กันเอง"

กษัตริย์โกลิยวงศ์ แห่งเทวทหะนครก็ขุ่นเคืองพระทัยเป็นที่สุด รับสั่งว่า "จักต้องสั่งสอนให้พวกกบิลพัสดุ์ได้รู้รสมือแห่งพวกขี้เรื้อนเสียที" ดังนี้เป็นต้น

แล้วจึงต่างฝ่ายต่างรับสั่งให้จัดเตรียมกองทัพพรั่งพร้อมด้วยโยธาหาญ และสรรพ-อาวุธครบครัน พอวันรุ่งขึ้นจึงเคลื่อกองทัพทั้งสองฝ่ายมาประชิดติดกัน ณ แม่น้ำโรหิณี อันเป็นเขตชายแดน เพื่อจะทำสงครามกันต่อไป

ขณะที่กองทัพของทั้งสองฝ่ายเตรียมจะยุทธนาต่อกันนั้น พลันบังเกิดเหตุอัศจรรย์ อากาศซึ่งแจ่มใสปลอดโปร่งแต่เดิม กลับมืดมิดคล้ายจะถึงเวลาพลบค่ำ และต่อมาเป็นครู่ จึงมีแสงสว่างสาดรัศมีเฉพาะลงเหนือแม่น้ำโรหิณี พลนิกายของทั้งสองฝ่ายจึงแหงนหน้าขึ้นดูก็แลเห็นองค์พระบรมศาสดาทรงคู้บัลลังก์ประทับนั่งบนอากาศ ระหว่างกลางพอดีของแม่น้ำมิได้เอนเอียงล้ำสู่ฝั่งเขตของแดนใดทั้งสิ้น

เมื่อกษัตริย์ฝ่ายศากยวงศ์ทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ทรงดำริว่า "ญาติของเรามา" จึงได้ลดอาวุธ ถวายบังคมพระพุทธองค์ แม้กษัตริย์ฝ่ายโกลิยวงศ์ก็สำคัญว่า "ญาติของเรามา" และได้วางอาวุธถวายบังคมพระบรมศาสดาเช่นกัน อาวุธซึ่งทั้งสองฝ่ายกุมมั่นเพื่อจะสังหารกันนั้น จึงได้ปล่อยวางทั้งสิ้นทั้งสองฝ่าย

พระบรมศาสดาแม้แต่จะทรงทราบเรื่องราวทั้งปวงทุกประการด้วยพระญาณของพระ-องค์แล้วก็จริง แต่ก็ได้ทรงซักถามสาเหตุแห่งการจะยุทธนาการในครั้งนี้ เมื่อกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายกราบทูลถวายว่า มีเหตุเกิดมาจากเรื่องน้ำในแม่น้ำโรหิณีเป็นมูลเหตุ จึงได้ตรัสซักพระญาติทั้งสองฝ่ายนั้นว่า

"ขอถวายพระพร น้ำมีราคาเท่าไร ?"

พระญาติทั้งสองฝ่ายทูลตอบว่า "น้ำไม่มีราคา พระพุทธเจ้าข้า"

ตรัสซักต่อไปว่า "กษัตริย์มีราคาเท่าไร ?"

ทูลตอบว่า "กษัตริย์มีราคาสูง เทียบด้วยราคาไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า"

ตรัสถามอีกครั้งว่า "ขอถวายพระพร แล้วญาติเล่ามีราคาเท่าไร ?"

พระญาติทั้งสองฝ่ายจึงทูลตอบ มีความตรงกันว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ญาตินั้นมิสามารถจักตีราคาได้ด้วยเงินทอง เพราะจะเป็นญาติกันได้ ก็ด้วยต่างมีความสัมพันธ์ต่อกันด้วยสายโลหิตอันสนิทสนมแน่นแฟ้น จะซื้อกันด้วยเงินทองหาได้ไม่ พระพุทธเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ทรงสดับ จึงตรัสว่า

"ดูก่อนมหาบพิตรทั้งสองฝ่าย แล้วเหตุไรจึงเสด็จมาสู่ที่นี้เพื่อสงคราม อันมีมูลมาจากเรื่องน้ำซึ่งปราศจากราคา หากว่าตถาคตมิได้มาในเพลานี้ แม่น้ำโรหิณีจักไม่แดงฉานไปด้วยโลหิตของพระญาติทั้งสองฝ่ายละหรือ ?

มหาบพิตรทั้งสองฝ่ายล้วนเป็นขัตติยะสกุลและก็ต่างเป็นญาติกัน หาควรวิวาทกันเพราะเรื่องเพียงเล็กน้อยนี้ไม่"

ต่อนั้น จึงทรงซักอีกว่า เรื่องน้ำซึ่งเป็นมูลเหตุให้เกิดความแค้นเคืองต่อกันขึ้นเป็นเรื่องเพียงเล็กน้อย หาควรเกิดเป็นเรื่องใหญ่โตไม่ เหตุไรเล่าพระญาติทั้งสองฝ่าย จึงต้องพิโรธต่อกันอย่างมากมาย ครั้นเมื่อทรงทราบว่า เพราะพวกชาวนาทั้งสองฝ่ายได้ก่อเรื่องกันขึ้น และยุยงให้เข้าพระทัยผิด จึงได้ตรัสติเตียนการเชื่อง่าย ๆ ไร้การพิจารณาว่าเป็นทางแห่งความหายนะ บุคคลไม่ควรจะทำลายความเป็นญาติกัน ซึ่งไม่สามารถซื้อกันได้ด้วยทรัพย์สินเพราะคำยุยงให้เกิดความเข้าใจผิด เรื่องความเข้าใจผิดนี้ เป็นเหตุที่สำคัญที่สุดในการทำลายญาติ ได้ทรงแสดงโทษทั้งสองฝ่ายได้สำนึกเป็นอเนกประการ

ในที่สุดได้ทรงสำแดงถึงคุณแห่งสามัคคีธรรมว่า เป็นเหตุแห่งความเจริญและให้บรรลุถึงความสุข ความปลอดภัยไร้เวร และเป็นเหตุให้เกิดความรักนับถือต่อกันอย่างแน่นแฟ้น ได้ทรงยกเรื่องต่าง ๆ มี วัฏฏกะชาดก อันแสดงถึงความสามัคคีของฝูงนกกระจาบ ซึ่งพร้อมเพรียงกันรวบรวมกำลังบินยกข่ายของนายพรานจนได้พ้นอันตรายเป็นต้นมาแสดง

ต่อนั้นได้ทรงเทศนาโปรดพระญาติทั้งสองฝ่าย เพื่อสมานพระทัยให้หายอาฆาตเคืองแค้นต่อกัน จนพระญาติทั้งสองฝ่ายได้ถวายปฏิญญาว่าจะเป็นผู้พร้อมเพรียงกันต่อไป ไม่วิวาทต่อกัน

ควันแห่งสงครามซึ่งคุกรุ่นขึ้นแล้วก็พลันสงบลง ญาติธรรมซึ่งจะสลายก็กลับเชื่อมได้ดังเดิม เพราะกษัตริย์ทั้งสองวงศ์ต่างเข้าพระทัยและซึมทราบในเรื่องของ "ราคาญาติ" อย่างดี ดังเรื่องที่ยกมาเล่าฉะนี้

คติของเรื่องนี้

๑. ญาติเป็นผู้มีราคาสูงมาก จนตีราคาด้วยเงินทองไม่ได้ ผู้มีญาติ มิควรกระทำญาติเภท คือการแตกญาติของตน เพราะปรารภเหตุอันมีราคาเพียงเล็กน้อย ซึ่งมิคู่ควรกันเลย

๒. การเห็นแก่ตัวเอง เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ซึ่งก่อให้เกิดการวิวาทกันขึ้น "ผู้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัวเองเป็นใหญ่ ย่อมตัดเหตุวิวาททั้งปวงได้ หากมุ่งแต่เรื่องเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้งย่อมก่อเรื่องให้เกิดการวิวาทตลอดเวลา"

๓. "เป็นคนต้องระวังอย่าหูเบา หากเชื่อคำยุยงง่ายดาย โดยหมุนไปตามลมปากของคนจะต้องเดือดร้อนวุ่นวายหาความสุขได้ยาก"

๔. "จิ้งหรีดถูกปั่นหัว ย่อมทำร้ายได้แม้แต่พวกของมันเอง คนเราถูกปั่นหูโดยเชื่อคำยุยงง่าย ๆ ย่อมประทุษร้ายได้แม้แต่ญาติของตนเอง"

เรื่อง

"พี่–น้อง"

เรื่องของพี่น้องนั้น มีผู้แสดงไว้ว่าหากยังอยู่รวมกัน ก็ย่อมรักพี่รักน้องสนิทสนมกัน ดีอยู่แต่ถ้าแยกกันไป โดยต่างมีภรรยาหรือสามีตั้งครอบครัวขึ้นใหม่ ความรักพี่รักน้องของแต่ละคนก็ย่อมจืดจางลง เพราะต้องสิเนหาในคู่ของตน จนคลายรักจากพี่น้องมิเหมือนเดิม หรือเมื่อแยกออกไปแล้ว หากมุ่งประโยชน์เฉพาะตนเป็นใหญ่เป็นที่ตั้งถ่ายเดียว ย่อมเอารัดเอาเปรียบพี่น้องของตนเอง โดยขาดความเห็นอกเห็นใจต่อกันไม่เหมือนดังก่อน ซึ่งบางรายพี่น้องกันกลายเป็นศัตรูต่อกันได้ นี่เป็นเรื่องธรรมดาของโลก

แต่มีสตรีสนึ่ง ซึ่งมีจิตใจยอดเยี่ยมยากจะมีผู้เสมอเหมือน โดยนางแสดงความรักพี่ร่วมบิดามารดามากกว่าสามีและบุตรชาย น้ำใจนางประเสริฐสุดน่าสรรเสริญ เพราะไม่ทอดทิ้งพี่ชายคนเดียว เรื่องนี้มีคติควรจักได้ทราบโดยทั่ว ๆ กันดังจะได้เล่าต่อไป

สมัยก่อน การปกครองประชาชนนั้น มีกษัตริย์เป็นประมุข ทรงบังคับบัญชาเด็ดขาด ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ทวยราษฎร์

เพราะฉะนั้น กษัตริย์จึงเป็นองค์ประมุขคือประธานของประชาชนในแว่นแคว้นตรงกับพระบาลีที่ว่า

"ราชาสุขํมนุสฺสานํ"

แปลว่า "พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งปวง"

ความเป็นกษัตริย์นั้นนักปราชญ์กล่าวว่าเป็นความทุกข์ แต่คนทั้งหลายส่วนมากเข้าใจกันว่าเป็นความสุข แท้ที่จริงถ้าพิจารณาให้ตระหนัก จะเห็นว่าเป็นทุกข์ทีเดียว แต่เป็นทุกข์

ที่เกิดอยู่ในความสุข ผู้ใดไม่คิดก็ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ เพราะอะไรความเป็นกษัตริย์จึงว่าเป็นความทุกข์ ?

เป็นกษัตริย์ ต้องปกครองคนในแว่นแคว้นเป็นจำนวนมากมาย การปกครองเพื่อให้คนทั้งหลายทั่วไปทุกคนเขามีความสุขนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ลำบากมากเหลือเกิน เพราะลำพังแต่ตัวเองเท่านั้น ก็ยังยากอยู่แล้วที่จะประคับประคองให้สุขสำราญตลอดได้โดยมิต้องเดือดร้อนทุกข์ยาก ฉะนั้นการที่จะต้องควบคุมปกครองเพื่อให้คนทั้งหมดภายใต้ปกครองตนมีความสุขทั่วถ้วนกันนั้น เรื่องนี้จะเป็นทุกข์อย่างไร ? เอาเรื่องคนทั้งหลายมากมายมาสุมรุมอยู่ในอก ทำให้ต้องกังวล ต้องยุ่งยาก ต้องเดือดร้อนใจตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น ในการพรรณาถึงเรื่องทุกข์ของเขาจึงพูดกันว่า "ทุกข์สมภารเจ้าวัด ทุกข์พระราชามหากษัตริย์และทุกข์แม่บ้านแม่เรือน" ดังนี้เป็นต้น ไม่มีใครพูดว่า "สุขสมภารเจ้าวัด สุขพระราชามหากษัตริย์และสุขแม่บ้านแม่เรือน" เลย

จึงเห็นชัดว่า เป็นสมภารไม่ใช่เรื่อง ทุกข์เหลือเกินเพราะมีหน้าที่จะต้องปกครองพระสงฆ์ สามเณร ตลอดจนศิษย์วัดทั่วไป ทั้งต้องรักษาศรัทธาของผู้คนชาวบ้านทั้งหลายไม่ให้เขาเสื่อมศรัทธา ยิ่งกว่านั้นยังต้องกังวลสาระพัดเกี่ยวกับเรื่องในวัด เดี๋ยวกุฏิจะพัง เดี๋ยวโบสถ์ชำรุด เดี๋ยวต้องสร้างศาลากันใหม่อีก นี่แหละเรื่องสมภารไม่ใช่เรื่องความสุขแม้แต่น้อย

แม้แต่เป็นพระราชามหากษัตริย์ก็เหมือนกัน คนไม่ตรองไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ แต่ที่แท้แล้ว ทุกข์หนักไปยิ่งกว่าสามัญชน ทำยังไงราษฎรเขาจึงจะอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกันได้ ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พระราชาก็ต้องเดือดร้อนเพราะราษฎรพากันอดอยาก โจรผู้ร้ายพากันกำเริบชุกชุมก็ต้องหาทางกำจัด ทั้งยังต้องระวังรักษาพระราชอาณาเขต เพื่อให้ประเทศหรือแว่นแคว้นเป็นอิสระตลอดไป นี้เป็นเรื่องย่อ ๆ ของทุกข์แห่งกษัตริย์

และแม้เป็นแม่บ้านแม่เรือนก็เช่นกัน ต้องทุกข์กายเพราะเหน็ดเหนื่อยตลอดวัน ต้องทุกข์ใจเพราะมีหน้าที่คอยปรนนิบัติคนทั้งหลายตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น การเป็น ๓ อย่างคือ คือ เป็นสมภาร เป็นกษัตริย์ เป็นแม่บ้านแม่เรือน ท่านจึงได้ว่าเป็นทุกข์ไม่เป็นสุขดังที่ยกตัวอย่างมาแสดง

ที่ยกเรื่องทุกข์ของคน ๓ ประเภท ขึ้นมาชี้แจงไม่ใช่เรื่องอะไรหรอก เพราะเรื่องนิทานที่จะเล่านี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชามหากษัตริย์ อันทวยราษฎร์ทั้งหลายยกย่องถึงขนาดขนานพระนามว่า สมมติเทพ คือ เป็นเทวดาโดยสมมติ ยังจะต้องทรงพิจารณาเรื่องราวของประชาราษฎร์ในปกครอง เรื่องมีว่า

ครั้งพุทธกาล คือสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์มายุอยู่คราวนั้น โกศลรัฐซึ่งมีพระนครชื่อว่าสาวัตถีเป็นเมืองหลวง พระเจ้าปเสนทิโกศล หรือที่คนทั้งหลายเรียกว่า พระเจ้าปัตเถวนเป็นกษัตริย์ปกครอง คราวหนึ่งมีพวกโจรจำนวนมากซ่องสุมผู้คนอยู่ในดงใหญ่ห่างไกลจากพระนคร ต่อนาน ๆ จึงได้ยกพวกเข้าปล้นทรัพย์ชาวบ้านครั้งหนึ่ง ปล้นแล้วก็หนีเข้าไปหลบอยู่ในดงนั้น ยากที่เจ้าหน้าที่จะติดตามเอาตัวมาลงโทษได้ ชาวบ้านทั้งหลายเดือดร้อนหนักเข้า ก็พากันร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน ขอให้ทรงเร่งรีบปราบปรามพวกโจรเหล่านี้

พระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ทรงบังคับพวกเจ้าพนักงานอีกต่อหนึ่ง ให้พยายามติดตามจับพวกโจรมาลงโทษให้จงได้ และทรงคาดคั้นกำหนดโทษไว้อย่างเด็ดขาดว่าหากไม่ได้ตัวคนร้าย จักถือว่าเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ปราบปรามเหล่านี้มีความผิด จะต้องได้รับพระราชอาญา

เจ้าพนักงานทั้งหลาย ต่างมีความเกรงกลัว เมื่อรับพระราชโองการแล้ว จึงต่างพยายามสืบเสาะที่จะปราบปรามและจับกุมพวกโจรเหล่านี้ต่อไป

อยู่มาคืนหนึ่ง พวกโจรได้คุมกันออกมาปล้นทรัพย์ชาวบ้านอีก พวกเจ้าหน้าที่รู้เรื่อง จึงตามติดเพื่อจับโจรในระยะใกล้ ๆ กัน แต่ว่าโจรเหล่านั้นฉลาดและชำนาญทางดีกว่าจึงหลบเข้าไปซ่อนเสียในดงทึบได้หมด สุดความสามารถที่เจ้าหน้าที่ทั้งปวงจะตามติดเข้าไปได้จึงต้องคว้าน้ำเหลวอีกเช่นเคย

ก็ที่ปากทางจะเข้าดงนั้น เป็นสถานที่ว่างเปล่าปราศจากเจ้าของ มีชาย ๓ คน ซึ่งเป็นชาวเมืองสาวัตถีนั่นเอง ออกมาจับจองที่นั้นแล้วทำไร่ ทำนา จนได้ผล ตอนที่พวกเจ้า

พนักงานกลับจากติดตามโจรเป็นเวลาเช้า ชาย ๓ คนนั้นกำลังช่วยกันไถนาเพื่อจะหว่านข้าว

พอเจ้าหน้าที่ทั้งหลายเห็นชาย ๓ คนนั้นเข้า ก็ซุบซิบปรึกษากันว่า "ถ้าพวกเรากลับเข้าเมืองคราวนี้โดยไม่ได้คนร้ายไปด้วย พวกชาวเมืองก็จะดูหมิ่นว่าไม่สามารถ ทั้งพระเจ้าปเสนทิโกศลก็จะไม่พอพระทัย เพราะได้ทรงกำชับเป็นเด็ดขาดแล้วว่าต้องพยายามจับโจรพวกนี้ให้จงได้ เราทั้งหลายก็พยายามอย่างที่สุดแล้ว แต่ก็ไม่สำเร็จสักครั้งเดียว

เอาเถิดพวกเรา คราวนี้จับเจ้า ๓ คนซึ่งกำลังไถนาอยู่นี่ดีกว่า หาเรื่องใส่มันว่าเป็นพวกโจร เรื่องนี้ยังไง ๆ ก็ไม่มีผู้ใดได้รู้ได้เห็น เราจับไปแล้วปรักปรำว่ามันเป็นโจร คนอื่นก็ต้องเข้าใจตามไปด้วย และเมื่อได้ตัวไปอย่างคนคงจะหายดูถูกเรื่องพวกเราไร้ความสามารถเป็นแน่" พวกเจ้าหน้าที่ปรึกษาเห็นชอบกันดังนี้แล้ว มิได้เกรงกลัวหรือลาอายต่อบาปกรรม ต่างกรูกันเข้าไปคุกคามชาย ๓ คน ซึ่งกำลังไถนาอยู่นั้นว่า "ชะช้า เจ้าพวกนี้เวลากลางวันซิทำเป็นคนทำมาหากิน แต่เวลากลางคืนเที่ยวออกปล้นชาวบ้าน"

แล้วจึงรุมกันทุบตีผูกมัดจำจองชาย ๓ คนนั้นด้วยเครื่องพันธนาการ คุมตัวเข้ามาในเมือง ประกาศแก่คนทั้งหลายว่าจับตัวโจรได้แล้ว ต่อนั้นจึงเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโนศลทูลท้าวเธอด้วยคำเท็จว่า ตามจับได้ตัวพวกโจรจากในดงได้มา ๓ คน

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสดับเข้าพระทัยว่าเป็นความจริง จึงรับสั่งให้นำคนทั้ง ๓ ไปคุมขังไว้ก่อนเพื่อจะได้ประหารชีวิตต่อไป

เรื่องการหาความดีใส่ตัวเองโดยใส่ร้ายผู้อื่นนั้น มิใช่ว่าเพิ่งจะมีแต่เดี๋ยวนี้ แม้แต่ครั้งในอดีตกาลก็มีตัวอย่างมาแล้วฉะนี้

\+ + +

ยามเย็นใกล้ค่ำ ขณะที่พระเจ้าปเสนทิโกศล ประทับอยู่ในพระราชนิเวศน์ ทรงสดับเสียงร้องไห้โอดครวญของหญิงผู้หนึ่ง ดังอยู่นอกกำแพงพระราชวังของพระองค์ ทรงสงสัยว่าหญิงนั้นจะมีทุกข์ประการใด จึงรับสั่งให้ราชบุรุษออกไปถามเพื่อทราบว่าหญิงผู้นี้ร้องไห้ด้วยเหตุใด

ชั่วครู่ราชบุรุษก็กลับมาเฝ้า กราบทูลว่า "ขอเดชะหญิงผู้นั้นร้องไห้เพราะต้องการเครื่องปกปิดกาย พระพุทธเจ้าข้า"

ท้าวเธอทรงสดับ ก็รับสั่งให้เจ้าหน้าที่นำผ้านุ่งไปพระราชทาน แต่ว่าไม่ช้าเจ้าหน้าที่ผู้นั้นก็กลับมาเฝ้าและกราบทูลว่า "ขอเดชะ ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระพุทธเจ้านำผ้าที่พระราชทานไปให้แก่สตรีนั้นแล้ว นางไม่ปรารถนา กลับตอบว่าผ้านุ่งสำหรับปิดกายนั้นนางมีแล้ว นางต้องการเครื่องปกปิดกายอย่างอื่น พระพุทธเจ้าข้า"

พระราชาปเสนทิโกศล ทรงสงสัยใคร่จะทราบความโดยละเอียด จงรับสั่งให้นำหญิงนั้นมาเฝ้าเพื่อทรงซักถาม

ครั้นเมื่อหญิงนั้นเข้ามาถวายบังคมแล้วหมอบอยู่ จึงตรัสถามว่า "เจ้ามาร้องไห้ใคร่ได้เครื่องปกปิดกาย ข้าจึงให้เขาเอาผ้านุ่งไปให้ แต่เจ้ากลับไม่รับ ข้าจึงสงสัยว่าเจ้าปรารถนาสิ่งใดสำหรับไว้ปิดร่างเจ้า"

หญิงผู้นั้นจึงกราบทูลต่อท้าวเธอว่า "ขอเดชะ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ คำโบราณท่านสอนไว้ดังที่หม่อมฉันจะกราบทูลถวายต่อไป

พระพุทธเจ้าข้า ความที่หม่อมฉันจำได้นั้นมีปรากฏว่า

นคฺคา นที อโนทกา

"แม่น้ำอันหาน้ำไม่ได้ คือไม่มีน้ำที่ไหลขึ้นและไหลลงเช่นนี้ ย่อมถือว่าเป็นแม่น้ำเปล่า ปราศจากน้ำ"

นคฺคํ รฏฺฐํ อราชิกํ

"แว่นแคว้นคือเมืองที่ปราศจากขัตติยะราชปกครองเป็นประมุข เช่นนี้ย่อมชื่อว่าเมืองร้าง เปล่าปราศจากพระราชาธิบดี"

อิตฺถีปิ วิธวา นคฺคา ยสฺสาปิ ทสภาตโร

"หญิงใด ถึงจะมีพี่ชายตั้ง ๑๐ คน แต่ว่าถ้าเป็นหญิงหม้ายเสียแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นหญิงเปลือยเปล่า

พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันจดจำคำคติโบราณสั่งสอนไว้แม่นยำฉะนี้

บัดนี้ หม่อมฉันเป็นหญิงเปลือยด้วยไร้คู่ จึงคร่ำครวญมาเฝ้าเพื่อขอพระบารมีปกเกล้าได้ทรงพระราชทานเครื่องปกปิด อย่าให้หม่อมฉันต้องเปลือยเปล่าต่อไปอีก ดังที่โบราณบัณฑิตติเตียนไว้เลยพระพุทธเจ้าข้า"

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงพอพระทัยในคำกล่าวอันฉลาดของหญิงนั้น จึงรับสั่งกะนางว่า

"เออ ข้าพอใจตามที่เจ้ากล่าวอ้าง เมื่อเจ้าไม่ประสงค์จะเป็นหญิงเปลือย เพราะปราศจากคู่อยากจะได้ผัวข้าก็ช่วยหาให้ เจ้าปรารถนาจะได้ชายเช่นไรเล่า? นางผู้ฉลาดตอบ"

"ขอเดชะ ข้าแต่สมมติเทพ อันสามีนั้นหม่อมฉันมีแล้ว แต่บัดนี้ต้องหาว่าเป็นนักโทษ เพราะเจ้าหน้าที่จับกุมตัวมาเมื่อเช้า หม่อมฉันมิปรารถนาชายอื่นเป็นสามีอีก พระพุทธเจ้าข้า"

ตรัสซักนางว่า "อันชาย ๓ คนที่จับมานี้เป็นอะไรกับเจ้า"

ทูลตอบว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ชายทั้ง ๓ คนนี้ ผู้หนึ่งเป็นสามีของหม่อมฉัน อีกผู้หนึ่งเป็นพี่ชายร่วมบิดามารดาเดียวกัน ส่วนชายที่ยังเยาว์วัยนั้นเป็นบุตรชาย พระพุทธเจ้าข้า"

รับสั่งว่า "นังตัวดี เอาเถิดชาย ๓ คนที่ต้องโทษนี้ข้ายอมให้เจ้าเลือกเอาคนหนึ่งโดยจะยกโทษให้แก่มัน เจ้าจะเลือกเอาผัว หรือลูก หรือพี่ก็ได้ ตามแต่ใจเจ้า ข้าอนุญาตให้ตามพอใจ"

หญิงนั้นบังคมท้าวเธออีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงทูลว่า "ขอเดชะ เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า หม่อมฉันขอเลือกเอาพี่ชาย พระพุทธเจ้าข้า สามีนั้นไม่ยากเลยที่หม่อมฉันจะหาใหม่ หากแต่งตัวผัดหน้าทาแป้งให้สดใส ก็คร้านที่ผู้ชายจะรุมตอม เพราะบุรุษในนครมีมากมายสุดจักเลือก

ส่วนบุตรเล่า พระพุทธเจ้าข้า เรื่องนี้ก็มิลำบากจะมียากอะไรในเมื่อหม่อมฉันยังมีสามีได้ เก็บผักใส่ชายพกเสียอีกยังยากกว่า

แต่ว่าพี่ชายนั้นหม่อมฉันปรารถนา เพราะสุดปัญญาที่จักมีอีกได้แล้ว โดยบิดามารดาของหม่อมฉันล่วงลับจนหมดสิ้น จะหาใครในธรณินทร์มาเป็นพี่ร่วมอุทร ร่วมมารดาเดียวกันอีกไม่ได้เลย

ด้วยเหตุนี้ ในคนโทษทั้ง ๓ ซึ่งทรงพระกรุณาให้หม่อมฉันเลือกเอาคนหนึ่งเพื่อให้พ้นโทษไป หม่อมฉันขอเลือกเอาพี่ชาย ขอได้โปรดพระราชทานตามที่กราบทูลถวายด้วยเถิดพระพุทธเจ้าข้า"

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสดับ พอพระทัยในโวหารอันฉลาดของหญิงนั้น จึงทรงพระสรวล และตบพระหัตถ์สนั่นลั่น รับสั่งกะนางว่า

"เอาเถิด เจ้าฉลาดพูด ข้าเลื่อมใส ข้าจะยกโทษให้แก่พี่เจ้าคนเดียว เดี๋ยวเจ้าก็จะเลี้ยวแล่นขอลูกกะผัวอีก ขี้เกียจพึ่งเจ้าพรรณา ข้ายอมยกให้หมดทั้ง ๓ คน เพราะต้องการบูชาน้ำใจเจ้าซึ่งซื่อสัตย์รักพี่รักน้องสมกับที่ร่วมท้องเดียวกันมา"

รับสั่งจบ ทรงบังคับราชบุรุษให้ไปปล่อยตัวคนทั้ง ๓ ซึ่งคุมขังไว้ให้พ้นโทษเป็นอิสระไป

เป็นอันว่า ชายทั้ง ๓ ได้รอดพ้นอันตรายเพราะอาศัยสตรีผู้ฉลาดนั้นเพียงคนเดียว

เรื่องนี้ถอดความมาจาก อุจจังกชาดก เอกนิบาต มัชฌิมปัณณาสก์ สิ้นสุดเนื้อเรื่องแต่เพียงเท่านี้

เรื่องนี้ ขอสรุปลง โดยอัญเชิญพระราชนิพนธ์บทหนึ่ง ของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ มาเป็นคติของเรื่องว่า

"เป็นพี่น้องต้องสนิทสิเนหา จะนิยมผู้อื่นกว่าได้อย่างไร"

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์บูรพาศิลป์ ซอยพญานาค โทร. ๘๑๖๕๔๘